

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto II.

V Celovec, 1. novembra 1882.

Štev. 11.

Večerni pogovori v gorskej koči.

Spisal M. Tonejec †.

Meseca januarja je bilo, ko je hudo neslo sneg izpod neba. Čeravno ga je že toliko padlo, da niso ljudje več dnij mogli v goro in jim je vselej sproti pot zapadlo, kedar so jo naredili, vendar še ni hotel sneg prenehati. Ljudje so govorili, nekteri, da bodo prihodnje leto dobre planine, ker je tako debelo snega, in so ga bili veseli; drugim pa ni bilo po volji, ker je le predolgo že hodil, in v gorah ga je bilo po dva in čez dva sežnja debelo. Dosti delavcev je težko čakalo, da bi zopet mogli v goro, kajti vozili so oglje, nekteri samotež, drugi pa tudi z živino, vendar večina je bila samotežarjev. Bili so torej veseli, ko je sneg prenehal, in šli so precej zopet pot delat, katero jim je že bilo nektrekrati zapadlo. Toda mraz je bil, da je škripal sneg pod nogami in da so hotele nosnice zamrznoti. Pa kaj mraz, da se le more kaj zaslužiti, da ni treba domá za pečjo dolgega časa prodajati, tako so si mislili tisti, ki so bili dela vajeni in jim je bilo težko, ako niso vsak dan zaslužili za potrebni živež. V gorah je zopet oživel, poti h kopiščem so bile od jutra do večera polne ljudij. Nekteri so nesli saní na hrbtu v hrib, drugi so že dričali po gladkej poti z ogljem v „žaklih“ na samotežnicah. Tisti, ki so bili posebno pridni, delali so na dan po dva tira. Šli so torej zjutraj zgodaj od doma in so prihajali zvečer pozno domú.

Med temi je bil neki mladeneč kakih devetnajst let. Rekali so mu Golobovnikov Janez. Imel je še mater, a očeta ne več; enega brata mu je v vojski krogla zadela, drugi je šel zaradi slabega zaslužka v domačem kraju v daljno Ameriko. Sama sta živelá mati in sin v bornej koči pod Velikim vinkom, kjer teče čist potok po ozkej dolini.

Zvečer je bilo, ko je žena po kuhinji šarila in večerjo pripravljala; težko je čakala sina, ki je že šel zjutraj ob štirih od doma in ga še ni nazaj. „Da bi se mu le ne prigodilo kaj hudega!“ govorila je stara mati sedé na lesenem stoličku pred pečjo, kjer si je grela suhe, otrpele roke.

„Lačen bode, ko pride, in ves bode premrt; pa kako bi ne bil? Dolgo so še drugi, ki jim ni treba za košček kruha tako boriti se, kakor nam revežem, spali, ko je že on v goro odšel. Pa kako je bilo mraz, in celi dan ne dobijo ti samotearji gorkega v želodec; samo zjutraj turščine žgance z gorkim mlekom, koder ga je kaj pri hiši; če ga pa ni, je pa dober sok ali tudi odlijavec, zvečer pa zelje z žganci, ali pa kak krompir v oblicah, včasih je pač tudi kak podmet ali kaka mlečna kaša, kakor jo bova midva nocoj imela, ker mi je Rovtarica mleka poslala. Škoda, da so nam koze tako pregnali, da nimam nikoli več kaplje mleka pri hiši. Ti ljudje, ti gospodje in njih gozdnarji pač ne vedó, kaj je revščina, kajti drugače bi mi gotovo ne bili koze spomladi ustrelili, ko se je pasla gori na Skalicah, kjer nikoli, kar svet stoji, ni bilo videti drevesa in ga tudi ne bode, če nam vso živino pobijejo in vso pašo zapró, kakor so začeli, ali pak če imamo vsak svojo zmolzno kozo v hlevu.“

Tako je govorila žena sama seboj v črnej, okajenej kuhinji. V lesenej koči je brlela slaba lučica in gorko je bilo, ker v peči so gorele veje in korenine, ki jih je nanese voda v jeseni, ko je dalje časa deževalo in je voda v hribih hudo trgala. Janez je tedaj naložil v potoku drva, da se ni bilo bati zime, naj pride še tako dolga in še tako mrzla.

Tema je bila že pokrila belo odeto zemljo in svetle zvezde so lesketale na jasnem nebu, ko pride nekdo in pristavi lesene sanj zvonaj k steni ter potrka s težkim obuvalom ob prag, da spravi sneg iz škorenj. Bil je sin Golobovničin. Dreze si je odpel, kajti prej jih ni smel dati iz nog, ker je bilo ledeno in gladko na poti, in šel je v malo sobico, kamor mu je sledila mati z večerjo.

„Si pač truden in zdelan danes, ker te tako dolgo ni bilo; pa lačen boš, lačen, mislila sem si, zato sem te že težko čakala s pripravljeno večerjo. Mraz človeka prevzame, da še bolj oslabi, kakor sicer, če mora biti dolgo brez jedi.“

„Mati, saj sem imel kruha seboj, nisem bil lačen in ni me težilo, čeravno sem danes dvakrat pripeljal oglja. Se je vendar nekaj zaslužilo, vsako pot sedemdeset novcev, torej blizu poldrug goldinar. To je, kar me veseli; imava vsaj za kaj soli kupiti in moke, obleke bode tudi treba, pa več drugih rečij.“

„Da bi se le kaka nesreča ne pripetila komu v gorah, tega se vedno bojim, ker morate po tako strmih, ledenih in nevarnih krajih voziti. Kako naglo ni roka zlomljena ali noga, ali pa človeka vsega lahko pomečka!“

„Ledeni je res v nekterih krajih in nevarno v strminah, toda tam gremo počasi in stopamo pazno, ter si pomagamo eden drugemu, ako je potreba. Danes smo bili tako veseli celi dan! Bilo nas je dvanajst, ki smo šli po dvakrat in ni bilo slišati, ko smo šli s hribov, kakor petje.

ukanje in vpitje. Vsi smo bili tako dobre volje, kakor bi bil vsak Bog vedi koliko zaslužil. Pot je bila lepa in gladka, da je sapo človeku jemalo, ako se je podričnol skozi Dolgi klanec. Kar zapihalo je, pa smo bili v dnu, tako je šlo. Nazaj v hrib je trda, ker moramo saní nositi, ter nas vselej ogrejejo in nam delajo težko sapo.“

„Bog daj da bi se komu kaj ne primerilo. Bog vas varuj, delo je težko in nevarno, vsak ni za to. Vedno se čuje kaka nesreča. Tako so tudi danes pripovedovale neke ženske, ki so bile tu, da so dobili tistega Lenartovega Gašperja, ki se je bil v jeseni izgubil, mrtvega v snegu.“

„Kje? Ni mogoče!“

Zdaj se odpró duri, in v sobo stopi sosed, stari Tratarin, z žlico in strugom v roci in z leseno malo pipico v ustih. Tratarin je rad prihajal h Golobovnikovim zvečer v vas, posebno po sobotah, ker je vedel, da se sme nekoliko dalje po konci ostati. Mož ni mogel zvečer spati in domá se je naveličal sedeti in žlice strgati; ker je bil sam, zató je hodil, kedar je bilo pripravno, k sosedovim.

„Dober večer vama Bog daj!“ pozdravil je mož s sivo glavo, in pipa se mu je tresla med suhimi, dolgimi čeljustmi.

„Bog daj, Miha!“ odgovori žena, in „Kaj bote povedali novega, oče Tratarin?“ pristavi sin.

„Kaj bom povedal? Morebiti da bo novica ali pa tudi ne, veselega danes ne prinesem, ali pomagati ne moremo. Lenartovega so dobili, v snegu so ga dobili.“

„Vidiš, kakor sem ti rekla, da so ženske vedele povedati.“

„Kje je vendar bil, oče, povejte! Radoveden sem, ker sem Gašperja poznal.“

„Tam na Poljanah in ne daleč od ceste, tako da je čudno, kako je mogel tam konec vzeti.“

„Zmrznol je.“

„Kaj pa da zmrznol! nič drugače ne kakor zmrznol! Saj pravim, človek ne sme soditi in po mrtvih se ne sme kakor, kar je dobrega, govoriti, vendar ta smrt je bila prav čudna. Kdor je tega človeka poznal, bo skoro nehoté sodil, da ga je božja kazen zadela, ker je ravno tako čudno, tako nesrečno smrt storil.“

„Jaz sem ga poznal, pa nisem posebnega zapazil na njem. Obnašanja je bil bolj ošabnega, tako mogočno se je držal, pa navado je imel za-rekovati se, in preklinjal je rad.“

„To je, vidiš Janez. To se tako grdo sliši bodi si od mladih bodi si od starih. Enkrat sem bil doli pri Loginu, ko je bil tudi on notri v gostilni. Bilo je več fantov, nastal je neki prepir, takoj ko je on med nje prišel. Tam sem ga slišal, kako grdo je preklinjal in kako grdo se je rotil. Da naj ga male miši snedó, in zopet je zaklel, pa zopet, da

naj ga male miši snedó, če se bo on pustil komu strahovati, in kolikokrat, pa kako je vse preklel in kako se je rotíl! Vsaka druga beseda pa je bila, naj ga male miši snedó. Grdo se mi je zdelo tako govorjenje in pregrešno. Sedelo nas je več dedcev pri mizi, pa vsem se je gnusilo to rotjenje in to bahanje. Bog nas varuj kaj takega! In zdaj skoro vsak, kdor ga je poznal ter vé, kako so ga dobili, opozori drugega na grdo rotjenje in zarekovanje, ki ga je bil tako vajeń.

„To je res, preklinjal je preklinjal, in ravno tako se je rotíl, kakor poveste, in še tisto popoldne, ko se je potém po noči izgubil.“

„Pa kdo bi mislil, da bi ga moglo tam na Poljanah, kjer je vendar lepa cesta, tako zmotiti in zapeljati, da tam konec vzame,“ čudi se žena.

„In pa še kako čudno ga je izvodilo! Le poslušajta, povém vama, kakor mi je zidar, ki je šel ravno tisti večer črez Poljane, z drugimi vred pripovedoval.

Gašper je bil popoldne še tam na J. in je nekoliko ali pa precej pil. Proti večeru se je napotil proti domu. Se vé, dan je bil že kratek ta čas. Bilo je okoli sv. Andreja. Šlo je šest ali sedem zidarjev ravno tudi, ko se je zmračilo, črez most prek Save. Ko so prišli od mostú vrh hriba, bilo je že popolnoma temno. Sneg je šel in mraz je bilo. Slišali so na desno od ceste gori pod pečmi v hribu neko vpitje in oglasili so se na to. Še bolj je klical nekdo in na pomaganje prosil. Ali čudno se jim je zdelo, da bi o tem času kdo gori po skalah hodil, pa še ko gre снег. Čakali so nekoliko časa in klicali. Toda vpitje pod pečmi je prenehalo, in zidarji so si mislili, da pride, kdor je bil gori, kinalu za njimi. Šli so počasi in so postajali, kar zaslišijo črez dalje časa ravno to vpitje na levi strani poti, pa tudi daleč gori v hribu pod skalami, a gledat niso šli za klicem, ker je bilo po noči. Nekteri so dejali, da mora biti to kak hud duh, drugi zopet, da jih hoče zapeljati, neki so pa še celó mislili, da to ni glas od samo enega, da je morebiti več ljudij, ki čakajo vsak na enej strani poti, da bi koga napadli; samo čudno se jim je zdelo, da je vpitje celó gori pod skalami in da se pre-miče. Pustili so torej in šli so svojo pot. Nikomur pa ni prišlo na misel, da bi reč sprožil, naj se drugi dan pogleda in preišče, kaj je to pomenilo. Črez noč je tudi dokaj snega padlo, in mraz je pritisnol. Gašperja niso nikjer pogrešili, ker domá so mislili, da je na J., tú pa, da je domá. Še le črez dolgo časa jim ga je zmanjkalo, in niso vedeli, kje bi ga iskali. Zidarji pa so precej opozorili na to vpitje, in reklo se je potém, da je Lenartovega vodilo in speljalo v peči.

Se vé da drugega ni bilo, kakor v glavi ga je imel, in ko je prišel na vrh klanca, moral je cesto zgrešiti, ker belo je bilo vse tudi okrog ceste, ali pa je morebiti šel po stezi skozi Kočnjo in še na cesto

prišel ni, da ga je precej s steze v goro dalo in ga tako omotilo, da si ni mogel pomagati več. Zdaj so ga dobili in komaj dober streljaj od ceste. Tam za Smelednikovim hlevom v nekem leskovem grmu je bil in tako čudno, da je v snegu na glavi stal. Pravijo, da so mu ustnice miši objedle, da je to prav kakor kazen, ker je poprej tolikokrat govoril, naj ga male miši snedó.

Smelednik je šel po seno, in ko je hotel nekoliko vej narezati, da bi jih po senu položil, da bi se dalo bolj čedno povezati, dobil ga je neki reveža mrtvega v grmu na glavo postavljenega.“

„Bog mu daj dobro,“ pravi mati; „nobeden ne vé, kje ga smrt čaka, zató se tako bojim vsako jutro, kedar gre Janez od doma, in molim, da bi prišel zopet zdrav in srečno nazaj. Nesreča nikoli ne počiva, slišala sem večkrat govoriti, in res je tako; zató pa tudi molimo vsak večer za vse tiste, ki po gorah in vodah pomrjejo.“

„Treba je moliti,“ pritrdi Tratarin, „ker mnogo jih konec vzame, da morebiti še nobeden zá-nje ne vé. Kako čudno postavim je bilo s Hodovinkom. Še danes ne vemo, kaj se mu je zgodilo in kam je prišel. Petnajst let je že tega, kar se je izgubil, toda kar duha ne sluha ni več po njem.“

„Tega pa jaz nisem poznal, mati!“

„Kaj ga boš ti poznal, revež!“ zavrne mati sina; „ti si bil komaj hlačiice“ dobil, ko se je Hodovinek izgubil.“

„In kje se je izgubil?“

„Miha ti bo to vedel bolje povedati kot jaz, ker on take reči bolje pomni kot marsikdo, pa prijatelja sta si bila Miha in Hodovinek, je-li Miha?“

„Kaj pa! Kolikokrat mi je prinesel Tine javorja iz gore, ki sem ga potreboval za žlice. Tine je bil mnogo mlajši od mene, vendar nama je šlo prav dobro skupaj. On je bil lovec in izvrsten strelec. Kolikokrat mi je repo prestrelil, ako sem mu jo po hribu zatočil, ali pa tudi če sem mu jo kvišku vrgel. V goro ni šel, da bi ne bil prinesel živali, ako je bilo treba kakega mesovja. Se vé dostikrat ni prinesel nobene reči, kedar je šel samo po slanicah gledat ali pa opazovat, da bi mu ne zahajal kdo v škodo.“

Ko se je bil izgubil, bilo je ravno konec meseca avgusta ali začetek meseca septembra; tega ne morem zdaj prav reči. Šel je zjutraj od doma in še sabo ni vzel drugega, kakor puško in kar je sploh imel navado jemati, kedar se ni mislil dalje časa muditi. Žena njegova je mislila, da bode popoldne ob dveh ali štirih že domá; toda ni ga bilo od nobenega kraja, tudi do večera ne. Drugo jutro je prišla vsa ob-jokana in oplašena k nam, naj gremo pogledavat za njim, naj ga gremo iskat. Šli smo. Iskali smo, vse smo oblezli, čez in čez smo obhodili

skalovje in hribovje, pa ne sledú nismo dobili. Noben pastir, noben lovec, nikdo, nikdo ga ni nikoli več videl. Ako bi bil padel kam čreč kako peč v kak prepad, bili bi ga gotovo orli zasledili, ali tudi nobenega teh ptičev nismo ne mi, ne pastirji videli, da bi se bil vozil kje v zraku, kakor se sicer precej prikažejo, ako pade kaka žival čreč pečine. Kako je to mogoče, da se more človek, ki so mu vse steze v gorah, vsaka skala v pečinah, vsaka stopinja v plazovih znane, tako izgubiti, kakor se je Tine, tega nismo mogli zapopasti, in še dandanes nikdo ne vé, kaj se je z njim zgodilo. Šel je zdrav in vesel, in ni ga bilo več nazaj.“

Miha je končal povest, in žlica, ki jo je obračal v rokah in strgal, bila je gotova, ko je vzel treščico v roko, da bi si zopet duhan užgal, ki mu je bil ugasnol v pipi.

Čeravno je bil Janez truden, vendar je starea vedno rad poslušal, kedar je jel pripovedovati zimske večere o tem, kar je že doživel. Mož je bil star in se je veselil, ako je našel vernih poslušalcev, katerim je pripovedoval, kako je Napoleonu I. služil in koliko mraza je užil tačas in koliko lakoti prestal. Pa tudi drugega je vedel mnogo povedati.

„Danes je sobota; že davno bi bil moral delapust napraviti, a takó-le se mi je zapoznilo moje delo,“ pravi stavec, ko je bila žlica gotova. Ne morem drugače, da naredim, kolikor si odločim, zató nisem prej nehal; trije novci so več zasluženi, še eden pa bode zopet za duhan.“

Janez je starea navadno domú spremil, kedar ju je prišel obiskavat; tako sta korakala tudi nocoj oba proti nizkej v snegu tičečej koči, kamor jo je krenol Miha, mladeneč pa zopet domú, kjer je imel pri gorkejši peči na klopi postlano.

Minol je predpustni čas, prišel je post. Vedno je gorkeje postajalo, na solnčnih krajih so že lezle cvetlice iz tal, prijazno so kazale rumene in višnjeve glavice izpod grmovja, kjer je sneg izginol. Stari Miha pa je obrezaval les in sedel pred malo kočo, ali pa je prišel k sosedovim in se pogovarjal z Janezovo materjo. „Dolgo že ni bilo tako prijaznega, tako gorkega dne, kakor je danes,“ pravi mož svojej sosedji, ko sta sedela popoldne pred hišico in se grela na solnci. „Zeló se že pozna na snegu, da ga je zmanjkalo in da gine vsak dan hitreje. Vidiš, kako je zlezla moja koča od zemlje, kar je dobilo solnce večjo moč. Tebi ne bode treba plesti volnatih nogavic, Mina, kajti ne bodemo jih več dolgo potrebovali. Spomlad je tukaj, do sv. Gregorja nimamo več kot še tri dni.“

„Danes ravno nimam pripravnega dela, zató sem vzela pletenje v roke, če se tudi precej ne rabi; kar se naredi, lahko počaka, da pride zopet čas.“

Ko se je jelo solnce nagibati, postalo je zvonaj mrzlo, in odšla sta naša stara znanca v sobo, kjer je bilo gorkeje.

„Kdaj pride danes Janez iz gore? Ali bode morebiti delal dva tira?“

„Gotovo, ker šel je dave zgodaj in rekel je, da hoče še nekatere dni iti po dvakrat, in vožnja ne bode več dolgo trpela. Sneg se taja in na nekterih krajih se že kaže na poti kamenje izpod snega, da škripljejo saní, ko pridejo na take presledke. Sneg se že toliko taja, da voda pod njim rije in rove napravlja. V bregovih proti solncu so se naredili že tudi plazovi, in sneg se je podričol v nižave, v grape.“

„Če gredó tudi po dvakrat v goro, vendar ne bode dolgo trpelo, da bode domá: počakati ga moram. Povedal bode, ali imajo še veliko oglja v ogljarnicah, in ali jim ga bode letos kaj ostalo. Lansko zimo ga niso mogli vsega spraviti, ker jim je vreme nagajalo in na zadnje jim je še pot raztrgalo, ko so prišli plazovi.“

Miha je čakal in rezal les, žena pa je sedela pri motovilu in vila sukanec iz njega; večkrat je bilo treba ločiti in popravljati, ko se jej je nit odtrgala in se je konec izgubil, ali se je pa zmedlo in zapletlo, da ni hotelo dalje.

„Dolgočasno delo je tó-le vitje na motovilu in posebno, ako ne teče gladko. Še za sol si človek pri tem komaj zasluži.“

„Res je dolgočasno, pa moram že tó-le poviti, kar mi je Rovtarica sèm poslala, ker mi večkrat mleka dá, poletni čas imava pa z Janezom delo pri Rovtarji, in vsadijo nama vsako leto nekoliko krompirja in repe, da nisva čisto brez poljskih pridelkov, ko pride jesen in zima.“

Sina še ni bilo od nobenega kraja, čeravno je bilo že v noč in bi bil že imel domá biti.

Mati je šla gledat, ali morebiti vendar ne pride kmalu. Ni ga videla, bilo je že pretemno. Komaj pa je prišla nazaj v sobo in se vsedla zopet k motovilu, bil je že tú.

„Danes je bilo pa hudo,“ jel je govoriti, ko je stopil v sobo.

„Kaj takega?“ vpraša mati.

„Pot ledena, pot, je-li?“ pristavi Miha.

„Kaj še, kaj še! plaz je prišel, plaz, hotelo nas je vse zasuti, skoro bi nas bilo.“

„E, ni mogoče! plaz, kje vendar?“ prašata obadva radovedno. „Saj se ni kaj hudega primerilo? Je že toliko gorkote, da se sneg od-taja in sproži v dolino, kjer gozda in drevja manjka,“ pravi Miha.

„Še le zdaj popoldne, ko smo bili nekteri že v drugič na poti proti domu, odtrgal se je sneg in nam je vzel vso pot, pa še nekatere samotežarje sebjó. Bilo nas je veliko eden za drugim, blizu trideset, ko smo šli skozi Skrhanek. Tam, saj veste, kjer je nad potjo in pod potjo vse posekano, ravno tam gori pod skalami se je odtrgala strašna reč,

da nas je veter hotel odnesti. Drlo je kamenje, pesek in sneg, vse skupaj doli črez pot in ni se prej ustavilo kakor doli na Košuti, kjer se začne ravàn. Štiri ljudi je vzelo in jih je neslo sabo in zasulo, pa še le blizu doli na ravnici. Sneg jih je zasul in pokopal. Videli smo, kako jih je pobralo ravno pred nami, in nismo jim mogli precej pomagati. Čeravno nam je pot precej daleč odtrgalo in zasulo, prišli smo vendar še tam črez, pustili smo oglje in leteli pomagat tistim, ki so bili pod snegom. Ker nas je bilo vedno več, bila je rešitev še mogoča. Vsi, ki so bili še za nami, videli so, kaj se je zgodilo, in bili so precej na mestu, kjer smo zasute iskali in izkopavali. Dolgo je trpelo, predno smo prišli do njih in jih izvlekli iz snega. Vsak je delal, kolikor je mogel, in res, rešili smo jih. Življenja ni nobeden izgubil, in čudili smo se vsi, kako je to mogoče, da jih ni zadušilo. Pobrali smo jih in pripeljali v dolino. To je bilo grozno! Nesreča velika bi se bila prigodila, ko bi bili reveži sami, nobenega bi ne bilo več živega izpod snega, ko bi nas ravno na poti ne bilo. Samo to, da nas je bilo dosti, to je bila njih rešitev in da smo delali, kolikor je vsak mogel.“

„Vidite, vidite!“ pravi mati, „nisem se zastonj bala nesreče in nisem zastonj molila vsako jutro, ko si šel v goro, kako lahko in kako naglo človeka nesreča zadene. Bog nas varuj, Bog nas varuj! Da se je le življenje otelo ubogim, to je sreča.“

„Gora je gora! Plazovi so že dosti ljudij zasuli in pogreblj. In koliko živalij pokopljejo ti plazovi. Ravno bode letos pet in dvajset let, kar je v Glenšicah skoro vse srne pokončalo, ko so jih tudi plazovi zajeli. Prišel je sneg z vrha gore, tam je namreč zeló daleč doli od vrha vse golo, in spomladi ko še sneg ni ves skopnel, našli so v snegu šestnajst srn pokopanih v plazu. Žival sicer beži, ako čuti nevarnost, a gotovo jih je tedaj vse zajelo, ko so se ravno hotele rešiti. — Zahvali se Bogu, da te ni zajelo, Janez! Že sam strah, ki ga mora človek v takej smrtni nevarnosti prestati, je grozen, če se še tudi življenje otmè. — Zdaj ko nam je čas tako naglo minol, bom pa moral zopet domú. Da le hudega ni, da le hudega ni! Da le smrti ni, smrti!“

Miha pobere potém strug, nož in žlice ter koraka počasi proti svojej koči, kamor ga Janez prijazno spremlja.

Oj rožmarin!

Oj rožmarin, oj rožmarin,
Tako zelèn, dišéc,
Rastóč v višavi vaških lin
Saméc in pa venéc!

Nekdaj pač nisi ti samél,
Ko hodil sem na vas,
In tebe na klobuk pripél
Sem vriskajóč na glas.

Na oknu rasteš si lepó,
Ti sam si priča bil,
Ti sam, in — zvezdnato nebó,
Kje sem pod oknom bil.

Ti gledal si, kako roké
Sva si podajala,
Kako sva tam do zore dne
V ljubezni rajala.

Le veni, veni rožmarin!
S tebój sem — njo — kropil,
Otožno pel je zvon iz lin
In jaz sem se solzil.

Na grob te ljube vsádil bom
Med „pušpanček“ zelèn,
S solzami ti prilival bom
Vrtnár jaz zapuščen.

Morda še prej podan mi boš —
Med sklenene roké,
Na odru mojem ležal boš,
Da s taboj me kropé.

Oj rožmarin, oj rožmarin,
Najlepši izmed rož,
Tedaj spet srečen sin planin
Bom tvoj jaz — blede mož.

y.

Alova.

Na skali tam saméc ob morji sivi
Alova roža pravijo le klije,
Valovi so tovarši jej samije,
Prognana ko živi v osodi krivi.

In let sto mine, majnik ljubeznivi
Da v cvetje prvo tankaj jo zavije
Za malo dnij, ko sever v noči brije,
V vodeni grob jo strese ob zalivi.

Alova roža srce si človeka,
Od mraka v svit od jutra do večera
Mu miga up, od veka pa do veka.

In sreče komaj ko mu dahne vera,
Ga kača zapeljiva smrti vseka,
Udere v grob se vzorov slast stotera.

y.

France Schubert.

Življenjepisna novela. Sestavil *Fr. Jarošlav*. *

I.

Detfinska leta.

Ura bija in šole je konec. S hrupom rine vesela deca iz šolskega poslopja, malo si ponagaja, kakor je že navada, potem se razkropi v večjih in manjših gručah na vse strani.

Tudi Schubert, marljiv in spreten, toda slabo plačan učitelj, hiti po šoli domú. Predno stopi črez vežin prag, pritaplja mu naproti stara znanka njegove žene ter mu na tihem pové, da je pred dobro uro dobil čvrstega dečka.

Glej, kakor nalašč, nagovoril je učitelj svojo ženo, danes imamo 31. januarja, in jutre dobim mesečno plačo. Ničesa ne bode manjkalo ne tebi ne dečku.

Pojutranjem pa nimaš šole, in kuma bodeta dete krstit nesla, kaj ne? omeni žena Schubertova.

Prāv praviš! Kje je koledar, naj pogledam, katero ime bi dečku dali. Veš ti, Peter naj bode.

Zastran mene, a vendar bi rajši videla, da ga krstijo za Franceta, kakor je tebi ime.

I naj pa bode, če je tebi prav. Bog daj, da bi kaj več bil, kot sem jaz!

Stari Schubert je bil slabo plačan učitelj, kakor smo omenili, ali ker je mož lično pisal, dobival je vedno dosti prepisovanja pri pisateljih, pravniki in godbeniki, ter si tako po strani nekoliko prislužil.

Tudi Schubertovka ni rok križema držala; lično je šivala in vezla, in hišo je imela v najlepšem redu. Kljubu pičlim dohodkom bili so Schubertovi veseli in zadovoljni, ter so uživali mnogo domačega veselja. Oče je bil spreten goslar, starejši sin dober igralec na glasovir, in mati vrla pevka. Kedar so vsa opravila popravili in povečerjali, tedaj sta oče in starejši sin malo zaigrala, in mati kaj primernega zapela, kar je malega Franceta jako veselilo, tako da je vsasih ves zamaknen poslušal.

Ko je bil deček štiri leta star, prinesla mu je teta vezilice ter

* Snov za to novelico se je vzela iz knjige „*Bilder aus der Dichter- und Künstlerwelt. Nach der Natur gezeichnet von R. Edmund Hahn. Leipzig. 1870.*“ Original se je precej skrajšal in prosto uporabil.

omenila: No Francek, kaj bodeš pa ti, kedar odrasteš? Kaj ne, cukrar, da bodeš kaj posladkal?

O ne, jaz se bodem peti učil, pa igrati na klavirji, odrezal se je deček.

Deček je rad prepeval se vé da po svoje, in navadno si je napev, da ga je le dvakrat, trikrat slišal, dobro zapomnil. Sreča njegova, da je domá zgoli dobrih napevov slišal.

Kmalu je bilo treba Francetu popustiti detinske igre in v šolo hoditi. Pri očetu se je učil čitanja in pisanja, sploh vsega, kar so takrat v početnih šolah učili. Domá pa se je vadil na gosli gosti in na klavirji igrati. Brat je kmalu izprevidel, da se nima France od njega kaj več naučiti, ker ga že nadkriljuje.

Oče je hitro spoznal, da ima deček talent za godbo, ali da mu tudi lepe misli, še v popke povite, v glavi vstajajo, tega pa ni slutil, niti pomislil na kaj takega. Veselilo ga je, da se je deček najrajši klavirja držal, in ni mu dosti očitaval, ko je opazil, da nima glave za računstvo. No če ne gre pa ne gre, dejal je modri mož več potov, naj se pa drugih predmetov bolj poprime.

Nekega jesenskega dne so bile dunajske ulice zeló polzke, in oče Schubert je poslal svojega desetletnega Franceta v mesto po opravih. Deček je vse točno opravil, in potém jo je za kratek čas ubral črez „Graben“, kjer je jako elegantno opravljenega gospoda obvaroval, da ni padel na ledenem tlaku pred prodajalnico, v katero je bil namenjen.

Lepa hvala, ljubi deček, nagovoril ga je gospod; ti si me obvaroval, da nisem padel in si morda roke ali noge zlomil. Stoj, hočem ti nekaj kupiti, stopi z menoj v prodajalnico, da si izbereš, kar ti bode ugajalo. Schubert še tisti čas ni bil boječ kakor pozneje; vesel je stopil za gospodom v prodajalnico, v kateri je bilo razpostavljenih premnogo lepih, pisanih rečij.

Deca premožnih roditeljev ne občuti nikdar takega veselja, kakoršno obhaja ubogega dečka, kedar se mu veli, naj izbere, česar poželí.

Le izberi le, ljubi moj, opomnil je z nova gospod, kteremu so se v prodajalnici vsi globoko uklanjali. France je nekoliko premišljeval, kaj bi si izbral. Izberi, izberi, gospod so premožni; to so grof Clam-Gallas*, opomnil je eden pomočnikov malega Franceta, ki se je sedaj vendar na toliko osmelil, da je začel izbirati to in ono. Ali imate notnega papirja?

Notnega papirja, no in pa koliko! Kakoršnega hočeš! Brzo je nanosil pomočnik papirja, tudi grof si je odbral elegantnih zavitkov in le-

* Clam-Gallas je bil prijatelj in podpornik vsem umetnostim, ustanovitelj praškega konservatorija, in sploh vsestransko odličen mož.

pega pisnega papirja ter naročil, da se mu kupljena roba na dom pošlje. Nató je položil debel zlat na mizo in polglasno omenil: To pa za dečkov papir.

Ko se je Schubert zopet ozrl, že ni bilo več gospoda v prodajalnici. Starejši pomočnik pa je zadel dečku velik zavitek pisnih priprav in notnega papirja.

No, ali pa bodeš mogel nesti, kaj?

O bom ga, odgovoril je deček, saj je dobro zamotan, kar na hrbet ga oprtim, pa bo.

Deček sam ni vedel, kaj bi počel; skrivna, srčna želja se mu je izpolnila danes nenadoma; dobil je notnega papirja vsake vrste, in pa koliko! Večkrat je že očeta poprosil notnega papirja, da bi mogel zapisovati melodije, ki so mu po mladej glavi rojile, ali oče mu ga ni hotel dati, češ, da je papir predrag, da bi ga on mazal. To je dečka vselej zbudlo, solze si je brisal in se stisnil v kot, kjer je presrčno prosil sv. Nikolaja, da bi mu notnega papirja prinesel.

Mali Schubert je ponosno stopal po ulicah z zavitkom na hrbtu. Dasi je bil slabo oblečen, zvonaj pa bril oster mraz, vendar ni čutil mrazú, tako dobro, tako gorko mu je bilo pri srei. Véasih je postal in si popravil zavitek na hrbtu. Kaj bi počel, ako bi ga izgubil, tako je govoril med pôtem sam seboj.

Blizu doma se zadene ob-nj neki mož, kteremu je izpoddrsnilo, in Schubert, sicer miren, prijazen in pohleven deček, zarežal se je jezno nad njim: Gospod, ne bodite no tako nerodni, ali ne vidite, da notni papir nesem!

Ko je prišel deček domú, vzkliknol je: Oče, notnega papirja!

Tudi nad bratom je zavpil: Glej, notnega papirja! Kedar ti ga bode treba, le k meni pridi.

Tekel je k materi v kuhinjo in vpil: Mati, mati, jaz imam pa notnega papirja, oh koliko in kakošnega!

Potém je pogladil mačko pri peči, spravil se k oknu, in brzo zapisal nekov plod svoje mlade muze.

Órez nekaj dnij je oče pregledal dečkovo prvo skladbo, in zadovoljen je bil z njo. Mati je ravno nekaj y sobi delala in opazila, da se oče zadovoljno smehljá prebirajóč Francetovo pisanje, torej omeni: Ali Francetovo pisanje pregleduješ? Kaj pa je takega? Ali že zna prepisovati?

Kaj prepisovati? Deček izvirno dela, in veruj mi, da ni slabo.

Prav za prav bi bilo očetu ljubše, da France opusti skladanje, zató ga je priganjal, pa tako da deček ni tega čutil, naj se dobro oprime in drži klavirja, ker to mu utegne sčasoma prav hoditi. Zategadel je več potov omenil svojej ženi: Zastran mene naj sklada, če že le hoče,

toda drugih potrebnih predmetov ne sme zanemarjati. Skladanje ne vrže groša, saj vém, kako se je godilo Mozartu, Mozart pa France nikdar ne bode.

Glej ga, Salieri je tudi skladatelj, poleg tega dvorni kapelnik in premožen mož, oponese mu žena, in njegova muzika vendar ni tako lepa kakor Mozartova.

A to je druga! Salieri je Italijan, in pojavil se je takoj s početka kot imeniten in premožen mož. Kdor že kaj imá, njemu še več dadó. Vej, to je takó-le: Če gospoda vidi, da je umetnik premožen mož, ne upa se slabo nagraditi ga; če je ubožen, pa pravi: I no, saj ni vajeen boljšega, bode že zadovoljen tudi z malim. Zatorej pravim: France se ne sme izključljivo skladanja poprijeti; kako bo pa živel, to ne kaže nikamor.

Ali očetova ni obveljala.

Pri šolskejši skušnji Schubertovih učencev opazoval je neki duhovnik jako pazljivo malega Franceta; zanimala ga je nekakošna zamišljenost, ki je bila razlita po obrazu dečkovem, in po volji mu je bil tudi glas. Konec skušnje, ki se je bila dobro obnesla, zapeli so dečki kakor je navada, in petje Francetovo se je vrlo pohvalilo. Šolski nadzornik je potém govoril z očetom ter poudarjal, da bi bilo pametno, če bi sina dal za pevskega dečka v e. k. dvorno kapelo in ob enem tudi za pitomeca v dotični konvikt.

Sedaj je napočil zlati čas marljivemu učencu, nič več mu ni bilo treba ubijati se s primrženim računstvom kakor domá pri očetu, tu je smel celi božji dan pri muziki biti.

Star je bil Schubert še le dvanajst let, ko je prišel v konvikt. Nikdar ni bil pograjan, pa tudi nikdar pohvaljen, če je še tako dobro igral.

Neki pot je bilo treba pričeti drugi stavek neke Mozartove symfonije, kar je začela vodji kri iz nosa teči, in ker se ni kri takoj ustavila, šel je mož iz dvorane.

E škoda, začulo se je od vseh strani. Ali ni nobenega, ki bi symfonijo do konca vodil?

Jaz bi jo že, in upam, da jo tudi znam, oglasil se je pogumno Schubert. Starejši njegovi tovariši-to čuvši, bili so vsi veseli, češ, da se bodo mogli prav po volji nasmejati, in zató so rekli, da se radi udajo vodstvu mlajšega in povrh še malega učenca.

Ali kako so gledali, ko je mladi in mali Schubert energično in s sigurnostjo pričel svoj posel. Med tem se je tudi vodja povrnil in sam sebi ni hotel verjeti, da je res, kar se tu godi.

Ta dogodek se je raznesel po vsem mestu, in mali Schubert je dobival ódslej prilike več potov godbo voditi. Predstojnik konviktov dal

si je tudi predložiti skladbe Schubertove, ki so pričale o nenavadnej nadarjenosti njegovej.

Zopet je preteklo eno leto. France je odrasčal, pa tudi čutil, da se mu nove misli v glavi rojevajo; rad jih je zapisoval. Nekatere njegove skladbe, na pr. „Hagars Klage“, pokazal je neki dobrovoljen gospod Salieriju, ki je izrekel, da zasluži deček vsekako temeljitejšega podučevanja.

Dasi je po smrti Mozartovej Salierijeva slava od leta do leta ginola, a nasproti se slava Mozartova od leta do leta širila in rastla, imel je vendar italijanski mojster še vedno mnogo upliva, vzlasti že radi svoje službe; torej je bilo dovolj, da je povedal svojo voljo, in takoj se je izpolnila. Ta sreča je doletela tudi Schuberta. Prvi c. k. dvorni organista Ruzicka je dobil ukaz, da naj pitomeca v generalbasu podučuje.

Vrli Čeh Ruzicka se je zavzel opazivši nenavadno zmožnost Schubertovo. Sveti Václav! vzklikol je več potov, vi ste že kar stvarjeni za godbo, z vami ne bodem imel posebnih težav.

Ko so to sodbo sporočili tudi Salieriju, nasmehljal se je mož in omenil po svojej navadi: Sem takoj ugonil, da tiči nekaj posebnega v tem mladenči. Dovoljujem mu, da me kdaj pa kdaj obiše in svoje poskušnje pokaže.

Schubert je to z veseljem storil, in zarés sicer jako ponosni kapelnik pokazoval mu je veliko prijaznost, čisto brezplačno ga je podučeval, vendar kaj več ni storil zá-nj, čisto nič pa ni poskrbel za prihodnost svojega učenca. Dajal mu je skladbe starejših in novejših mojstrov italijanskih, da jih prouči, a nikdar mu ni priporočal nobene partiture Mozartove, Haydnove ali Beethovenove.

Marsikdo bi se utegnil čuditi, da je Schubert samo one skladbe v roke dobival, ktere mu je Salieri dobrovoljno posojeval, vendar to nič čudnega ni. Schubertovi niso imeli denarja za take reči; knjižnic posojilnic pa takrat ni bilo toliko, kolikor jih je dandanes. Kje drugje pa bi bil mogel Schubert kaj na posodo dobiti, razvèn v knjižnici c. k. dvornega opernega gledališča, od ktere je Salieri ključe hranil! In na povelje mogočnega dvornega kapelnika in skladatelja izposojeval je knjižničar Schubertu samo ona dela, ktera je mojster Salieri kot primerna zaznamoval, drugih pa ne. Tudi nató Salieri niti pomislil ni, da bi bilo mlademu Schubertu jako hasnovito, če bi šel včasih poslušat dobrih oper. Sploh pa moramo reči, da se je naklonjenost Salierijeva do Schuberta samo v tem pokazovala, da je njegove skladbe pregledaval in ga na napake opozorjeval. No in Schubert je bil iskreno hvaležen svojemu mojstru, menil je, da je ves srečen, če je mogel tu ali tam svojemu dobrotniku malo postreči. Postregel mu je pa rad in tudi veliko, prepisaval je na lično njegove skladbe ter tudi ljudém zaterjeval, da ni

res, da bi bil italijanski mojster nemškim godbenikom tako zelo neprijazen, kakor se trdi.

II.

Mladostna leta.

Schuberta so krivo sodili mnogi prenapeti virtuosi in površni pisatelji. Po zvananju ni bil niti vabljen, niti oduren; postave je bil srednje, širokoplečen, a jako okreten. Sploh pa je imel vse one lastnosti, kakoršnjimi se rojen Dunajčan navadno odlikuje.

Mati, danes sem star petnajst let, nagovoril je svojo mater dne 31. jan. l. 1812. stopivši v kuhinjo k ognjišču.

Ali meniš, da ne vém, nisem pozabila ne. Kaj ne, ugonil si pač, da bode danes boljša južina. Na, tú imaš malo darilo, billet za današnjo opero.

France je bil na vso moč vesel billeta. Do sedaj si namreč ni mogel nikdar toliko prihraniti, da bi bilo za billet. Ta ali oni godec bi bil včasih Schubertu prav lahko vstopnico preskrbel, ako bi ga bil prosil, ali njemu je bilo silno zoperno prositi, torej si je rajši zabavo odrekel, a z druge strani se mu ni zdelo pošteno skazovati se, kakor delajo mnogi površni umetniki.

Schubert je hitel zgodaj v gledališče, ko je bilo stoprav na pol razsvetljeno. Kaj je neki mislil, kaj občutil, ko je sedel prvič v tem domu? Tako je bil zamišljen sam v sebe, da ni opazil, kdaj so ljudje prihajali, da je že vse razsvetljeno, in da orchester svoje stroje ubira. Še le potem se je zbudil iz svojih sanj, ko je ouvertura že pričela. Igrali so davno pozabljeno Weiglovo opero: „Das Waisenhaus“.

Dandanes že zahaja deca v gledališče, vzlasti k poletnim predstavam, pri katerih pa se jej vkus navadno le kvari. Schubert pa je takoj prvi pot poslušal izborna dela v izbornej predstavi, in vse se mu je globoko utisnol v spomin. Odslej je pa na vso moč skrbno shranjeval novce, ki mu jih je mati včasih za sadje dajala, da je mogel o svojem času iti v gledališče.

Salieri je že dalje časa po malem bolehoval, zatorej ni Schubert k njemu zahajal. Po letu je šel mojster na deželo utrjevati si zdravje, in Schubert ni zopet mogel do njega. Ves ta čas pa je on delal marljivo in proučeval partiture nemških mojstrov, ktere je dobival od kužničarja v nenavzočnosti Saliერიjevej.

Oče Schubert, kakor se je že omenilo, ni kupoval knjig, torej tudi France ni mogel kaj izbornega čitati, razvèn kedar so mu premožnejši tovariši knjig posodili. Ta mu je posodil Schillerja, oni zopet Goetheja, ki sta mladenca vsega vnela. Kako ga je vzlasti mojster Goethe vnemal, znano je prijateljem godbe.

Schubertov „Erlkönig“ se je izvrstno obnesel, a vendar ni hotel te skladbe založiti noben založnik. Nató so jo založili in izdali prijatelji Schubertovi.

Schubert je še vedno zahajal v konvikt, učil se marljivo, dobre knjige čital, pa tudi že druge podučeval. No dobro ni bil plačan nikdar, ker je le po hišah malih trgovcev in nižjih uradnikov podučeval, in ni imel imenitnih upljivih mož, ki bi ga bili tudi pri višjih in premožnih priporočali.

Preteklo je zopet leto, in Schubert ni mogel več strpeti, da bi ne obiskal gospoda dvornega kapelnika ter mu ob enem ne predložil listnice novih skladb na blagovoljno presojo.

Prijazno je sprejel Salieri svojega učenca in omenil: France, ali ste vzrastli, odkar vas nisem videl! Ali ste tudi kaj delali?

Schubert se je naklonil in podal mojstru z rokopisi natrpano listnico.

O preveč, preveč, ljubček moj, oponesel je Salieri, prej ko ne bode vmes mnogo plev. Nemške pesni! Kaj še! Nemščina je pretrda za muziko. Delajte po mojem nasvetu, pustite to. Schubert bi bil rad odgovoril, ali Salieri je z nova povzel besedo: Kterih partitur ste se ta čas učili?

Prekrasnih del, vzklikol je Schubert navdušen, a vsled svoje nezkušenosti še slutil ni, da bode občutljivo vsekali Antonija Salierija. Učil sem se Gluckove vzvišene „Ifigenije“, „Alceste“, Mozartovega prekrasnega „Dona Giovannija“ in — — —

Je že dobro že, monsieur Schubert, segel mi je mojster v besedo. Jaz, Salieri ne potrebujem vaše sodbe o teh skladbah, a vi poslušajte mojo. Glucku se očita edinozvočije in negibčnost, ali mož ima vendar nekaj zaslug, vsaj učil se je, to je res. Kar se tiče Mozarta, pa rečem, da je bil zgolj čudak, in iz takih čudakov je malokdaj kaj prida moža. Spretno je na klavirji igral, tudi spreten učitelj je bil, ni pa znal svojih idej voditi. Melodija je podila melodijo; kdor posluša njegovo opero, ne more tako rekóč k sapi priti. Mozart je trpinčil orchester, kar se je dalo, s kratka: on je bil lahkomiseln človek, ni imel nikoli groša v žepu, in lahkomiseln je bil tudi pri svojih delih. Mati nebeška, koliko je ta človek napisal v malo letih! Mnogopisec, da mu ga ni kmalu enakega! Vrh tega je bil tako premeten, da si je nalovil več privržencev, kateri so celó velike mojstre zavidnosti natolcevali, zató ker niso brezpogojno odobraval in hvalili površnega blaga Mozartovega.

Schubert je kar osupol. Da je vedel, kako se treba vesti, bil bi se mojstru globoko priklonil in molčal, no on ni vedel, da nima mlad človek starejšim in visokopostavljenim ljudém ugovarjati. Ali Schubert je bil ravno v onih letih, ko vsak, ki je sposoben svoje lastne sodbe,

jo izpové brez ovinkov, ne gledé na to, s kom govori, in zato je tudi on živahno odgovoril: Častiti gospod dvorni kapelnik, vi govorite kot Italijan, in ste krivo podučeni o Mozartu. Včera mi je pravil prijatelj mojega očeta, da je bil Mozart jako marljiv umetnik, drugače ne bi bil mogel toliko in tako veličastnih skladb v malo letih zložiti. Njegov Don Juan, ki je do sedaj še nedosegljiv

Pričakujem zdravnika, segel je Salieri v besedo.

Schubert se je poslovil in še sedaj ni slutil, kako se je mojstru zameril. Domá pa je povedal očetu vse, kar sta se s Salierijem razgovarjala.

E, nisi dobro pogodil ne, France, oponesel mu je stari Schubert. Mlad človek, kakor si ti, mora spoštovati in poslušati starejše in visoke osebe. Mozartu ni treba tvojega zagovarjanja, njegova dela se od leta do leta bolj cenijo. Ravno te dni sem čital, da ga preslavlja v Londonu in v Parizu, pa tudi v Petrogradu, kjer so do sedaj izključljivo le Italijani kaj veljali. Hudovati se ti pa tudi ne morem zastran odkritosrčnosti.

Oče, ali meni ne gre v glavo, da bi Salieri, takov godbenik, Mozarta tako nizko sodil! Da mu ne ugajajo Beethovenove skladbe, to vém, ali Mozart!

Hem, sin moj, prav imaš. Mogoče, da ne more Italijanu ugajati Beethovenova godba, ali Mozart, Mozart, to je kaj drugega. Tu je zavidnost vmes, prav gotovo. Naj govori in sodi Salieri, kakor mu drago, kaj je nam do tega. France, ne pripoveduj nikomur, o čemer sta se s Salierijem pogovarjala; en teden pusti vse tako in ne hodi k njemu, med tem bode mož vse pozabil; potem se mu zopet pokaži, prosi ga, naj ti presodi najnovejše skladbe, in če te bode pograjal, obljubi mu, da se hočeš poboljšati in po njegovem navodu delati.

Očka, i tega pa vendar ne morem. Presrečen sem, kedar morem hoditi za svojim genijem. Jaz ljubim nemške pesnike, italijanskih pa ne umejem. Salieri je Italijan, a jaz sem Nemec, zakaj ne bi delal v nemškem duhu!

Stori kar hočeš, ali to ti povém, od Salierijsa mi potem ne pričakuj ničesar več.

Schubert je poslušal modrega očeta, in še le čez 14 dnij je zopet šel obiskavat dvornega kapelnika. Ali ni bil sprejet. Služabnik mu je prinesel listnico in omenil: Gospod dvorni kapelnik sporočajo, da imajo dovolj posla s svojimi skladbami, gospod Schubert naj se čez več tednov zopet oglasi.

Sedaj je Schubert vendar začutil, kakošen veter vleče. Sicer se je še pozneje pri mojstru oglašal, ali nikdar ni mogel do njega; naposled je izostal za vselej.

Kljubu temu ni Schubert nikdar pozabil, da se je Salieri zá-nj potegoval, da se je marsikaj pri njem naučil, in zató je tudi vselej spoštolno o njem govoril, a Salieri ni sam ob sebi nikdar Schuberta omenjal. Če je pa kdo na ravnost kdaj vprašal, kako sodi Schuberta, omenjal je dvorni kapelnik: Kaj se hoče! Na klavirji še dosti dobro igra, in če pomislimo na pomanjkljivo njegovo odgojo in siromašne okoliščnosti, čuditi se je, da je vsaj nekaj dosegel. Ali kakor sploh vsi polnaobraženi in nekoliko nadarjeni ljudje, tako je tudi on domišljav, drzen, in ne číslal niti velikih mojstrov, ker meni, da sam več vé in zná.

Schubert sicer ni zvedel, kako slabo ga sodi Salieri, ali ta sodba mu je zelo škodovala, če tudi ne na ravnost. Da bi bil Salieri drugače o njem govoril ali vsaj molčal, hodil bi bil Schubert v premožne hiše podučevati, ker so že bili toliko ná-nj opozorjeni, da bi ga bili vabili.

Odločena leta v konviktu so Schubertu potekla, in bilo je treba poskrbeti o tem, kako si bode sedaj kruh služil. Rad bi bil stopil za goslarja v orchester dunajskega dvornega opernega gledališča, toda ker je vedel, kako neprijazen mu je Salieri, ni se upal službe prositi. Hotel je iti na tuje sreče iskat, pa ni imel denarja, tudi je bil preveč navezan na svoje domače, na rojstno mesto, in na vse to mu je še oče obolel.

Sedaj je Schubert mesto očeta šolo prevzel, in ko je oče okrevale, odpovedal je službo učiteljski pomočnik, in staremu Schubertu ni kazalo drugega, kakor zopet sina naprositi, da bi še ostal pri šoli in podučitelja nadomestoval. Mladi Schubert se v tej službi ni dobro počutil, ali ker je bil dober in pokoren sin svojemu očetu, udal se je in voljno trpel.

Vestno je France izpolnjeval svoje dolžnosti, po šoli pa je rad hodil na sprehod, in sicer navadno s kako pesensko knjigo pod pazuho. A kedar se mu je kaj primernega v glavi rodilo, pa je hitel domú zapisavat.

Posebno rad je zahajal v operno gledališče, ob nedeljah in praznikih pa vèn iz mesta na deželo ali sam ali s prijatelji.

Mnogi so nekaj govorili in pisali o nesrečnej ljubezni Schubertovej. Na to jih je zavedla prekrasna skladba: „Die junge Nonne“. Trdili so, da je bilo tej skladbi povod sanjavo nagnenje do neke odlične gospice, ki se je zaprla v samostan, zató ker ni mogla vsled svojega stanú skladatelja vzeti. Vse to ni res.

Tri leta je pomagal Schubert očetu v šoli. Oče je bil popolnoma zadovoljen z njim, nič pa ni bil France zadovoljen s šolo, kar je tudi očetu odkrito povedal.

Se vé da, se vé da, vzdihol je stari Schubert, vém kaj bi rad,

ljubi France, pa kaj se hoče. Ali poslušaj me, jaz sem že marsikaj na svetu skusil, in zato za vse, kar tebi po glavi hodi, nič ne dam. Ubožen umetnik, ki nima uplivnih zavetnikov, ne more naprej, najmanj pa skladatelj. Če hoče svoje skladbe pred občinstvo spraviti, treba mu je naklonjenosti drugih umetnikov, in oni se smejo z njegovim delom le ondaj ukvarjati, če jim še drug upliven mož dovoljuje. Pojdi s svojo opero k Salieriju; če je dobra, gotovo ti je ne bode spravil na oder, zato ker ti sedaj ni naklonjen, če je slaba, dal jo bo igrati, pa nalašč slabo, da bi potem mogel trditi: Glejte, ko bi bil mladi mož mene kaj poslušal, bilo bi vse drugače ter boljše, tako pa ni nič.

E, oče, če je tudi tako, kakor vi trdite, na vse zadnje pa dobra reč vendar le prodere.

To pač to, ali skladatelj navadno tega ne učka.

E, jaz ne potrebujem niti slave niti častnih služeb. Da le morem pošteno shajati s svojim zaslužkom, pa sem zadovoljen, več ne potrebujem. Kedar se morem radovati v kolu harmonij in me ne zmoči bitje na uri, kakó sem takrat srečen! O takih prilikah bi ne menjal z nikomur, naj bi bil kdor koli.

Kakor je tebi prav, silil te ne bodem. Če ti mrzi šola, Bog ti daj sreče druge, dejal je oče, in drugi dan je šel iskat novega podučitelja. Črez osem dnij je Schubert otresel šolski prah.

Ta dan, ko je za vselej šoli slovo dal, šel je po opravkih v notranje mesto. Umetnik hočem biti pa je, nemški skladatelj, govoril je sam seboj. Kaj mi je do zlata in srebra, kaj mi je do tega, naj me hvalijo, ali prezirajo! To nič ne dé, tudi drugim se ni boljše godilo, in ravno meni bi se naj!

V takem samogovoru je prišel prav do Diabellijeve prodajalnice na „Grabnu“, v kateri si je hotel ogledati več muzikalij. Diabelli je že poznal Schuberta, vedel je, da izborna na klavirji igra in po malem tudi sklada. Ravno tiste dni pa je bila neka sloveča umetnica pri Diabellijevih v gostéh, zato je mož to priliko porabil in tudi Schuberta povabil na večerno zabavo. Schubert je obljubil, da rad pride, in ni se kesal, kajti ta večer se je seznanil z odličnimi gosti, kar mu je pozneje več potov prav hodilo.

III.

Saloni dunajski.

Do leta 1848. imel je Dunaj mnogo odličnih salonov, v katerih so se shajali odličnjaki na duhovite razgovore o znanosti in umetnosti. Ti saloni so bili jako koristni vzlasti tujim umetnikom, ki so nepoznani v

mesto pribajali, pa tudi domačinom sploh; kajti tú so se odlični duhovi najpreje seznanili in v javnost uvajali.

Takošen salon je imela tudi znana Pichlerjeva rodovina. Nekega dne ste sedeli v salonu dve gospé, domačica pa mlada gospa Arnethova, svoje dni jako preslavljana gledališčna igralka Antonija Adamberger. Pričakovali ste še drugih gostov.

No, vam pa že verjamem, ljuba Arnethovka, omenila je gospodinja Karolina Pichlerjeva, svoje dni jako čislana pisateljica; spominjam se, da je tudi dvorni svetnik Kiesewetter mojemu možu hvalil Schubertovo opereto. Kaj pa tekst, ali je tudi kaj zanimiv?

E tako, skladba je veliko več vredna, dejala bi, vzlasti uvodni kor, ki so ga morali ponoviti. Pa tudi ariji, ki ju je Vogel jako lepo pel, ste dopadali. Se vé da, Vogel je ljubljeneec občinstva dunajskega, torej ni čuda, da se mu ploska, vendar ta pot je priznanje tudi skladbi veljalo.

Kaj menite, ali bode Vogel kaj storil za mladega skladatelja? Spodobilo bi se, da bi tudi mi Schubertu na roko šli, vzlasti ker je Dunajčan.

Častita gospa Pichlerjeva, Vogel je vrl pevec, dobra duša, ali — in gospa Arnethova je umolknola.

No, meni bodete vendar odkritosrčni, ni se bati, da bi vas ne umela.

Gospa Arnethova se je nasmejala. O kaj še, tega se ne bojim, bojim se nekaj drugega. Bojim se, da bi s svojimi opazkami Vogelu krivice ne storila. Jaz sama ne vém, ali noče Vogel vsled ozirov do starejših, jako občutljivih skladateljev nič vedeti o mlajših, ali si pa morda ne upa lastne sodbe izreči o novih skladateljih.

Mogoče, da poje Vogel najrajši tiste pesni, o katerih že vé, da so občinstvu priljubljene in ktere ga navdušujejo.

Sedaj se je zaslišala hoja, in vstopili so vladni svetnik Pichler z dvornim svetnikom Hammer-Purgstallom, gospa Weissenthurnova in več slovečih gledaliških igralcev in igralk. Ko se je bila govorica že razvila, odprle so se še enkrat duri, in vstopil je jako čislani prijatelj Pichlerjevih, vladni svetnik Matej Collin, ki je spisal več domovinskih dram. Njegova drama: „Die Räuber auf Maria Kulm“ obšla je vsa gledališča, in ima res tudi mnogo theatralnega učinka. Neki pot je mlada, naivna dama naredila pesniku tá-le kompliment: Ali nam bodete skoro pisali nov igrokaz, da se bodem tudi tako lepo bala in tresla, kakor v drami „Die Räuber auf Maria Kulm“?

Že so se naveličali razgovora o najnovejših plodovih slovstvenih, o politiki pa se v salonih sploh niso razgovarjali, tudi ne o mestnih novicah, zato so prešli polagoma na godbo, in naposled je povabil Collin

vse navzoče, naj ga obiščejo prihodnjo nedeljo, ker jim hoče pripraviti muzikalno zabavo.

Ali je zopet nova pevka na Dunaji? povprašala je gospa Weissen-thurnova.

Morda Spohr, oglasil se je neki gospod.

Le potrpite, gospoda moja, odgovoril je smehljaje Collin, vi ste mene že toliko potov iznenadili, zato bodem sedaj tudi jaz — vas iznenadil.

V nedeljo večer je bilo v Collinovem prekrasno razsvetljenem salonu zbranih mnogo imenitnih mož in krasnega ženstva. Razgovor je bil jako živahen, presrčen; povabljeni so se že bili dobro spoznali ter so opustili vso nepotrebno dvorljivost. Vsak je govoril z onim, ki se mu je najbolje prilegal; le kdaj pa kdaj so utihnoli, če je kdo kaj posebno zanimivega ali dovtipnega pripovedoval.

Tu na primer se je ravnatelj c. k. dvornega gledališča, duhoviti grof Moric Dietrichsteinski, razgovarjal z gospo Arnethovo, tam sta baron Zedlitz in genialna baronica Pereira presojevala neko novo dramo Grill-parzerjevo i. t. d.

Pri Collinu malo v stran pa je stal ljubljeneec dunajskega občinstva, znani in sloveči Vogel, in se po malem razgovarjal z mladim, plahim možem, ki ni vedel prav, kaj bi počel s klobukom, ter se je globoko in nekako leseno priklonil, ko mu ga je Collin iz roke vzel in na malo stransko mizo položil. Nató je mladi mož sedel h klavirju, Vogel z notami v roki se je pa pomeknol k njemu, in zbrani so prvi pot poslušali Schubertovega „Erlköniga“, ki ga je Vogel krasno pel, Schubert pa izvrstno spremljal na klavirji.

Nastala je tihota kakor v grobu. Vogelju je bilo nekako čudno pri sreči, bil je vaje glasne pohvale in ploskanja, in zato je ta hip čemerno zrl na skladatelja, ki je sedel s povešeno glavo pri klavirji.

Kar stopita Collin in Karolina Pichlerjeva k umetnikoma. Hvala, lepa hvala, vzkliknola je gospa, le pogledjte, poslušalci so vsi osupnjeni, kar besedo jim je vzelo, tako jih je pesen očarala. Tudi jaz ne morem reči drugega, kakor še enkrat: Hvala, lepa hvala!

Oh, škoda, oglasi se živahno in ljubko gospa Arnethova, škoda, da nimam ta hip dveh vencev, enega bi dala skladatelju, enega pevcu.

Vogel se je naklonil, pohvala se mu je prilegala. Tudi je bil že tako hvale in živahnega priznavanja navajen, da ni bil nikdar v zadregi s primernim odgovorom, ne tako Schubert; kajti zadnji še ni bil nikdar v takej družbi, nikdar še ni bil tako pohvaljen, zato ga je rudečica obli-la, in ni si znal drugače iz zadrege pomagati, da je vzel robec in si začel pot s čela brisati. Igranje ga sicer ni zdelalo, saj je dosti potov že mnogo težavnejše komade prav lahkotno izvršil, le zadrega mu je ta-

krat tako prigrevala, da ga je pot obilil. Spodobilo bi se bilo vsaj z malo besedami zahvaliti se gospéma Arnethovej in Pichlerjevej, pa se ni!

Marsikdo bi se utegnil izpodtikati nad tem in Schuberta pomilovati, ali mladi skladatelj je bil skromna duša, njemu ni prišlo na um, da bi si zató, ker je zložil krasno skladbo, domišljeval, da je že slaven umetnik, zategadel enakovrsten odličnej gospodi v družbi. Prej ko ne je Schuberta tiho in skromno vedenje v kolu visokih odličnjakov več potov pripravilo ob navadni salonski triumf, ali istinito naobražena gospoda ga je vse eno tako cenila, kakor je zaslužil; a vsled tega tudi ni bil nikdar zavrnjen, kar se je na pr. zgodilo nekemu svoje dni slavnemu glasovirniku v salonu kneginje Metternichove, ker je bil le preglasen in predrzen.

Gospod Collin je poprosil umetnika, naj bi zapela še par pesnij. Schubert je bil takoj pripravljen ustreči, kajti njemu je dobro délo, da se more vpričo izvedenih poslušalcev, prijateljev umetnosti skazovati, Vogel pa je bil tudi toliko nečimeren, da je temu rad ustregel, kajti kedar je pel, žel je dosti pohvale. Vrh tega je bil dobra duša in srčno rad je privoščil malemu, zmernemu Schubertu nekaj slave. Pozneje sta se umetnika do cela pobratila, Schubert namreč je hodil s spoštovanjem in hvaležnim srcem za starejšim, slavnnejšim in povsodi priljubljenim pevcem, in Vogel je za to udanost ljubil mladega Schuberta, zá-nj se zavzemal ter mu tako pomagal do imena.

Konec večerne veselice stopila sta še grof Moric Dietrichsteinski pa baronica Pereira k skladatelju. Gospod Schubert, nagovoril ga je grof, jaz vam hočem preskrbeti sedeža v dvornem gledališči, takemu skladatelju je potreba, da gleda in posluša včasih dobre igrokaze.

Gospa Pereira pa je Schuberta povabila na kosilo in obljubila, da bodeta tudi Vogel in Collin povabljena.

Ves vesel je hitel Schubert ob ednajstih iz Collinovega salona domú. Nikdo naj ne ugovarja, da hrepeni edino le nečimerni umetnik po pohvali in pripoznanji, tudi skromni je potrebuje in to še največ, on mora vsaj vedeti, ali veljajo kaj njegovi proizvodi ali nič, predno se more z veseljem lotiti novih in jih dobro izdelati. Tisti skladatelj ali pisatelj pa, čegar proizvodi ne dopadajo, pa vendar le ne odstopi, nego v eno mer občinstvo z novimi plodovi nadleguje, ta je pa gotovo zelo predrzen in nasilen.

Očetu je Schubert le mimogredé omenil, da je „Erlkönig“ pri Collinovih jako dopadal, ali materi je na drobno razložil vse, kako je bilo, ter osobito pohvalil tudi gospo Pichlerjevo, ktere spise so Schubertovi radi čitali.

Prve polovice l. 1822. bil je sijajen koncert v opernem gledališči

na korist neke dobrodelne naprave. Tudi Schubertovi so šli v gledališče, in tega večera je oče Schubert prvi pot slišal „Erlköniga“.

Vogel in Schubert nastopita. Občinstvo gleda, posluša in strmi. Petje in igranje utihne. Tudi poslušalci se skoro ne ganejo. Na enkrat pa nastane hrup. Viharna, dolgotrajna pohvala razlega se po gledališči. Schubert sedi kakor lesen, ne sliši nič, ne vidi nič, Vogel skoči k njemu in ga potrese. Schubert se vzdigne kakor iz sanj. No, no, Schubert, šepnol mu je Vogel na uho in ga proti občinstvu tako rekóč potisnol, vsaj priklonite se. Ali ne vidite, ali ne slišite?

Več tednov se je govorilo po mestu o Schubertu in „Erlkönigu“, vzlasti v muzikalnih hišah, ki jih je bilo takrat mnogo več na Dunaji kakor dandanes, a vendar ni hotel noben založnik krasne ballade založiti. To je prijatelje Schubertove nemilo pograbilo, jezili so se nad založniki, in na vse zadnje so oni na svoje stroške izdali skladbo, ki je bila kmalu razprodana. Se vé da tudi o tem se je mnogo govorilo po mestu, in odslej ni bilo treba Schubertu dosti beračiti okrog založnikov in ponujati svojih skladb. Dobro pa ni bil Schubert nikdar plačevan.

Schubert je veliko pisal, ali nekatere skladbe nimajo nobene prave cene, torej tudi niso prodrle, ostalo pa je izborno zrnje. Priznati moramo, da je v sedmih letih dovolj lepega blaga na dan spravil.

Res je, da so se mnogi površni skladatelji pozneje dosti bolje plačevali, kakor Schubert, vendar zbog tega ne smemo preostro soditi njegovih založnikov. Vsak čas ima svoj značaj.

Prva leta se o Schubertovih skladbah zvnaj Avstrije malo vedeli, takrat je še tudi dovoljeno bilo ponatiskovanje, a to dopuščanje bilo je na škodo pisateljem in založnikom. Na zadnje je še Schuberta zavidnost preganjala; plevel raste povsodi, nedolžnemu Schubertu se še sanjalo ni, da nekteri skrivaj proti njemu rujejo, da ovirajo razširjanje njegovih skladb, in ko jih le niso mogli pohoditi, začeli so z blatom ometavati njegov značaj.

Schubert je v večjih družbah malo govoril, vzlasti malo o literaturi tedaj, kedar so bili cenjeni literatje navzóci, in vsled tega so mu mnogi zavidniki očitavali, da je kratkoumen.

Tudi Goetheja je vzradovala Schubertova muzika, a nekteri slavni skladatelji pa je niso nič kaj prijazno sodili, kar priča o zavidnosti.

Schubert je rad zahajal s svojimi tovariši na kmete okoli Dunaja. Navadno so bili kolikor toliko lačni in žejni, in šli so radi v to ali ono gostilno, včasih so se tudi zavrtili s kmetскими dekleti, in vsled tega so zavidniki Schuberta dolžili, da je surov. Mi pa trdimo: Kdor je znal zložiti „das Lob der Thränen“, „die trockenen Blumen“, „die junge Nonne“, imel je gotovo plemenito, nežno in občutljivo srce.

Marsikdo ne stopi nikdar v kmetsko gostilnico, ne pomeša se nikdar med prosto ljudstvo, nosi vedno svetle rokavice, oblači se po najnovejši modri, ali vendar žali zelo zelo z besedo in s činom svojega bližnjega, a Schubert je bil jako prijazna, ljubezniva in postrežljiva duša!

(Konec pride.)

Ubóžec Karo.

Dovôlj že pól o lepóti cvetlic,
Dovôlj o potóčnih sem bistríh valóvíh,
Dovôlj o ženítvi vzpómladni ptíc,
O letnih viharjih in zimskih snegóvíh,
In tudi, kakó sem deklét cvetnih
Iskal, nahajal, iskréno ljubil,
Ti, pesen, posoda si čújstev grenkih
O zvestem ljubímci, ki sem ga izgubil.

A človek to ni bil, ki sedáj
Po njem se mi pogostoma toži;
Če svét se zá-te zanima, znáj,
Da pes le bil si v rujavi koži.
V vasi, kder prosjáski med nami žil,
Otróka poznál si in bábito staro,
Zalóžajev mnogo od nas si dobil,
Ljudem se je smilil ubogi Karo.

Prinašal te često je k meni korák,
Z nogó si na duri srčno popraskal,
Odpri sem ti jih v prijaznosti znak,
Plešóč potem si ob meni se laskal.
Na tanko je tvoj želodec znal,
Kdaj kósil sem, júžinal ali večérjal,
Nasičen vselej od mene si vstal,
Brez straha, da bi kedáj te ozmérjal.

Ko hodil sem k njej v ljubezni razgrét,
Družnik si mi bil, a vedno si molčal,
Skrivností sladké ni zvedel svét,
In da bi mogel, ti nisi golčal.
Naj v šali kdo je mene prijél,
Zaréčal si in se vá-nj zaprašil;
Kdo zá-me stori takisto vesel?
Prijatelj mnogi bi se oplašil.

Oblizkov zató si dókaj užil,
In slastno se mléli jih tvoji čekáni,
Da léhko sedaj bi te še gostil
Pri vsaki si mislim kósti obráni.
Res ni lepó ker hvalim se sam,
A šéga je vendar taka na svéti:
Če ti ne razglásiš, kaj ti dám,
Tegá ne zabódem j a z razodéti! —

Gorjé mu, kdor o dobroti živéč
Po tujih doméh ostanke pojéda,
Vsak pógled ga rani kot oster meč,
Bogatca ne gane prosjáкова béda:
Kedár se plésniva skórcja mu dá,
Neslanega krópa se žlica mu núdi,
Klečé naj zahvali iz srcá
In brzo potem naprej se potrúdi!

Sam tvoj gospod te od sebe pehnil,
Ko videl je svoje ímetje v grobi,
Žívot si pod trdo rokó izdihníl
Usode v kožedirski podobí.
O tvoji hitri smrti je vést
Vzbudila sočutje mi najtopleje,
Kdor pit je k meni zahajal in jést,
Nigdár nihče me ni ljubil zvesteje.

Dovôlj, če tudi se ne bojim,
Da pámetnika bi raztogótil,
Vse kar sam dejál mirán ponovim:
Ti znanca si mnógega mi osramótíl!
O Karo, da tvoj gospod sem bil jaz,
Sedáj še pri meni kosti bi grúčil,
In ko ti kratek delal mi čas,
Smíjóc bi jaz tvoji se úmnosti čúdil! —

Jos. Cimperman.

Narodno blagó s Tolminskega.

Priobčíl J. Fonovski.

a) Kineški zid.

(Legenda.)

Kitajci so imeli z nekim sosednjim kraljem vojsko. Ravno takrat pa je hodil božji sin po svetu, in ko so slišali, da čudeže dela, sli so ga prosit, naj bi on mir poslal njim in njih sosedom. Bog je pa zapovedal svojim apostolom in učencem pesek potresti okoli dežele, in glej! kakor so pesek potrošali, tako hitro je rastel visok in debel zid, in živa duša ni mogla več v Kino. Njih kralj se imenuje zató „zazidani kralj“, ker ga je sam Bog zazidal.

b) Sv. Šembilja.

1.

Sv. Šembilja, pravijo, bila je Salomonova sestra. Bog je pravil enkrat Salomonu, da naj gre, ako hoče biti najmodrejši, na oni vrt k studencu ter naj pije in se naj umije s studenčnico. Šembilja pa je to skrivaj slišala, in zató je prehitela svojega brata ter se napila in umila s studenčnico; zatorej je bila modrejša od Salomona.

2.

Sv. Šembilja je naročila, da kedar bo umrla, naj pogrebejo njeno telo pod viniko (vinsko trto). Ali hudobni ljudje so jo pokopali pod bezo, in zató rodi tudi beza vsako leto obilen sad, vinika pa ne.

c) O vijedomacih.

Po hribovitem Tolminskem se sliši večkrat pripovedovati o „vijedomacih“ ali „vijedom'cih“, in sicer takó-le:

„Pridejo tudi taki ljudje na svet, o katerih se po gotovih znamenjih pozna, da bodo, ako so moški „vijedomaci“, ako so ženske pa „vešče“. Da se taki ljudje „odtvariijo“, to je rešijo, morajo se dati skozi okno, da jih nesó h krstu. Vijedom'ci in vešče imajo hudo življenje. Oni hodijo po noči nevedé s treskilniki na križempot in tam se tolčejo z ognjenimi treskilniki. Da pa vijedomac treskilnika ne vzame, zasekajo vá-nj tri križe. Vsi se razmesarijo in raztrgajo, pa vendar predno je dan, povrnejo se vsi zdravi domú. Nekdaj je nebojéč fant splezal na oreh blizu tam, kjer so se tolkli vijedomaci, in ko so roke, noge, ušesa in vsake vrste udov kvišku metali, ujel je roko, ki je prišla do njega na oreh. Kedar so se imeli ločiti, manjkala je roka nekemu dekletu, vešči, ktero je on poznal. Ko pa le niso mogli roke najti, urezal je eden bezo in naredil dekletu roko. Pri nekem besedovanji že več let potém rekel je isti fant onemu dekletu: „Molči ti, ki imaš bezovo roko“. Pri tej priči jej je rés postala roka bezova in jej je odletela.“

Vurberški Krsnik.

Spisal dr. Jož. Pajek.

O Krsniku pravijo, da se je enkrat v seka (slokega ogrskega bika) izpremenil in se s krivim Krsnikom kotal (boril), kateri se je v bušaka izpremenil. Trstenjak v „Slov. Glasn.“ 1859, str. 173.

Nad levim bregom Drave, tri ure od Maribora, je grad Wurmberg. V starej visokej nemščini pomenja Wurm to, kar Drak. Tudi so imeli vurberški grofi draka za grb. (Še sedaj je ta grb nad velikimi vrati župnikovega dvorca v Vurbergu, in sicer nad onimi vrati, ki so obrnena proti „ptičenci“ in sv. Martinu. Pisatelj.) Sèm postavlja slovensko ljudstvo bajè Krsnika, Krstnika ali Kresnika s pozojem ali sesom. Trstenjak v „Novic.“ 1864, str. 112.

O vurberškem Krsniku se poroča sledeče: Slovenci so nekdaž imel po raznih krajih svoje varuhe, ki so gospodovali črez njihovo deželo in jih varovali nadlog. Imenovali so jih Krstnike. Če sta se dva Krstnika vojskovala, dobil je vselej zmagovalec svoje deželi srečo in blagostanje. Polja so mu lepo obrodila, v goricah je bila obilna bratev, in ljudje so bili zdravi in v vsem srečni. V deželi zmaganeja je pa bila nevolja pri nevolji; polja so bila nerodovitna, v goricah je bila slaba trgategv, in ljudje so bolehalo za kužnimi boleznimi. Ko je nekdaž slaba letina bila, se je govorilo: Naš Krstnik in tuji sta se poskusila za žito. (Primeri pravdo zoper coprnice v mariborskem okraji, ki se je vršila leta 1546., in ktero je prof. R. Reichel objavil v „Mitth. d. hist. Ver. f. Steierm.“ XXVII, str. 122—135. Coprnice Šampri, Rosenkranz in Lačenberger so se leta 1545. pred sv. Jernejem, ko je bilo žito dozorelo, v nekej kadi v potoku kopale. To vodo so iz usmiljenja izlile na trato; ko bi jo pa bile izlile na kamenje, bila bi toča vse potolkla. V redosu ali redoseji so činile različno žito in so pod redosom plesale. Potem je vzela vsaka nekaj žita s seboj domú in to so hotele v megljo pognati. Na ktera polja bi iz teh meglj dežilo, ostala bi nerodovitna. To je Margeta Šampri že skusila. Pisatelj.) Vzela sta snop žita in se začela zá-nj trgati. Našemu je ostalo samo vezilo v rokah, vse drugo pa je tuji odnesel. Ko je prišla žetev, delali so pri nas debela vezila, ker le v vezilih je bilo dosti žita, v snopu pa celo malo, ker je naš Krstnik snop izgubil in le vezilo dobil. — Ako se kedaj na jasnem nebu bliska, pravijo, da se Krsniki med seboj sekajo. (Enako si tolmačijo to prikazen v Središči, kakor mi je pravil preč. g. L. H. Pisatelj.) — Ko so Krstniki gospodovali, vladala je v kačjej deželi kačja kraljica, ktorej je bilo veliko število kač podložnih. Kraljica je imela jako čudovito krono: kdor bi to krono dobil, imel bi zmirom dosti denarja. Vurberškega Krstnika je mikalo to krono dobiti. Vendar je bilo to prav težko, ker kačja kraljica je čuvala svojo krono

jako skrbno. Tat bi pa bil tudi ukradeno krono težko unesel, ker bi ga truma kač, od kraljice poslana, kmalu došla. Vurberski Krstnik si torej oskrbi od svojega do kačjega grada mladih čvrstih konj, sam pa gre v kačji grad. Ko torej pride, najde kraljico velikokrat okoli mize zasukano. Krstnik se je zgrozil, ko je to strašno kačo ugledal. S časom se je pa ohrabil in začel s kačo kvartati; igrala sta pa za krono kače kraljice. Krstnik je imel psa, ki mu je karte vzdigoval, če mu je ktera na tla padla; kača pa si jih je morala sama vzdigovati. Pri takej priložnosti utakne Krstnik na mizi ležečo krono v žep, česar kraljica niti zapazila ni. Krstnik je premišljal, kako bi ušel. Krstnik ali grof skonča igro, priporoči se kraljici in hiti, kar more, od ene konjske postaje do druge. Ko kraljica tatvino zapazi, zažene strašen krik po deželi, in brzo privrši od vseh strani strašno kač. Vsa truma hiti za Krstnikom, a on jim je le v svoj grad ušel. Vse kače so opešale, le ena sama je do Vurberga prihitela. Ko vrata zaprta najde, tresne z repom po njih, da se je celi grad zmajal. Ležala je vedno pred gradom, in vsak dan so jej morali dajati vedrico mleka. Ko je pa grof, vurberski Krstnik, umrl, čul se je pri gradu strašen vrisk, in kača je hitela proti Dravi. Kjer je ležla, bilo je videti, ko da bi bil s plugom brazdo urezal.“ Tako je poročal Koloman Mulec v „Novice“ 1858, str. 253. Mulec je bil rojen pri sv. Antonu v Slov. Goricah in je bil subdiakon v Admontu, ter je umrl pri sv. Antonu v „Slov. Goricah“ 25. septembra 1859. Glej „Novice“ 1859, str. 316.

O vurberskem Krsniku pripoveduje se še nekaj drugega. Grad Vurberg imenujejo listine 11. stoletja Wurben, kar pomeni v starej nemščini pozoja. Še sedaj postavlja naš narod dosti povestij v ta grad, postavim, kako je Krsnik Sasa ali Sesa ubil. Zmija je lezla prek Drave, pravi ljudstvo, in je bila tako grozovito velika, da je tok Drave zadrževala, Drava je prestopila breg svoj in poplavlila vse Ptujsko polje. Vlekla se je zmija skozi gorice, kjer se še sedaj vidi vijugast jarek, proti silnemu gradu in ga je oklenola s svojim truplom, rep v gobec potaknovša. (Druga povest pravi, da je pozoj „Ses“ bil od Krsnika iz oblakov vržen, in da se je kotal doli po bregu in izbrazil vijugast jarek.) V gradu je živela zaprta lepa kraljicina z imenom Vesina. Šest mesecev je zmaj na Vesino pred gradom prežal. Na Jurjevo je pa prišel lep grof, Krsnik, s svetlim mečem in se je postavil nad kačo. Kača pa je imela peroti in je v zrak zletela. Pa tudi Krsnik je vedel bajati: — vzrastla so mu krila in v zraku se „Ses“ in Krsnik hudo vojskujeta. Krsnik premaga kačo, vrže jo v globoki grajski studenec in jo tam priklene s silnim lancem na pečino, kjer še dandanašnji leži. Ko je Krsnik Sesa premagal, padala je sama zlata pšeničika na zemljo. Krsnik si je Vesino vzel za svojo ženo in je z njo srečno živel. — Kdo ne pozna iz te povesti, ktero je rajni vurberski župnik, A. Donau (domá iz Alserskega predmestja na

Dunaji. Pisat.) popisal in professorju dr. Puffu izročil, borbe solnčnega božanstva z zimskim ali pa vihnim pozojem, kateri ima boginjo zemlje v svojej oblasti! Trstenjak v Letopisu „Matice slov.“ 1870, str. 21.

Pohorci pravijo, da je Kresnik imel dosti krav, ktere je sam dojil. Mleko njegovih krav je tako dišalo, da se je bela kača večkrat v hlev skrila in njim izsesala mleko. Svoje krave je najrajši sam pasel po planinah. Enkrat zaspi, in pride tolovaj iz Velenja, pa mu krave ukrade. Kresnik jih je iskal, pa jih ni mogel najti. Imel je pa psa s četirimi očmi. Tega pošlje po planinah. Hitro je izvohal kravice. Bile so zaprte v votlini silne gore. Pes beži domú h Kresniku, kateri je sedel v velikem gradu, in oznani svojemu gospodu, da je krave našel. Kresnik zleti kakor ptič črez planine in potrka na vrata. Tolovaj, na pol človek na pol pozoj, mu pa krav ni hotel dati, dokler ga ni Kresnik s streljo ubil. Pohorski (Trstenjak) v „Novicah“ 1858, str. 374.

Kresnik je imel brata Trota. Z njim se je enkrat vozil na zlatih kolih na gostijo k babilonskej kačej kraljici. Med potem je začelo grmeti. Kačja kraljica namreč ni Kresnika trpela, čeravno se mu je zmirom prilizovala. Pošlje torej kačo, ktera je kakor orel imela silne peroti. Naglo zleti na njega iz megel in ga hoče zaklati. Trot jej je pa z zlato sekiro glavo odsekal. Kača je z repom v oblake mahnola, in ulila se je srašna ploha. Kresnik in Trot sta se skoro utopila, le nagle noge njunih konj so ja rešile. — Enkrat je babilonska kačja kraljica poslala krivega Kresnika. Bil je vražji coprnik. Kraljica mu reče: Dam ti pol kraljestva in še svojo zlato krono, če mi zakolješ Kresnika. Coprnik zleti po zraku do Vurberga, pa Kresnikov pes ga je izvohal. Kresnik pogleda skozi okno, in iz Drave se kadi črna megla, iz megle pa gleda črn bik. Kresnik se tudi v bika izpremeni in mu gre v zrak nasproti. Z močnim čelom ruči v črnega bika, kateri se premagan v Dravo prekopicne. Začelo je dežiti; kmetice so roke skozi okno držale, kapala je sama zlata pšenica na polje. — Kresnik se je enkrat zaljubil v lepo hčer kačje kraljice. Ker ni drugače zamogel v kraljičino palačo priti, izpremenil se je v palčnika. Ko je na dvorišče prišel, so se mu vsi smejali in ga za norca imeli. Po noči pa se je izpremenil v lepega junaka in je kraljičino s seboj vzel. — Največji neprijatelj Kresnikov je bil kačji kralj Babilon. Enkrat je Kresniku vse krave pokral in jih v velikem bregu skril. Kresnik je vzel silno boklačo (batino) in je udaril po pečini. Mahoma je prišlo tisoč hudih duhov iz globoke votline. Ko so ti duhovi na svetlo stopili, začelo se je bliskati in grmeti kakor na sodnji dan. Kresnik je pa vedel, da so sami vražji coprniki; zato je vse potolkel — bili so sami patoglaveci, in precej se je zvedrilo. Potém je še zaklal kačjega kralja in dobil je krave nazaj. — Kačji kralj je ednok hotel Kresniku kozla ukrasti, kateri je imel zlato brado. Kresnika ravno ni domá bilo;

hodil je s svojim psom na planini po lovu. Ko domú pride, pogreši hitro kozla. Zapreže torej svoje štiri bistre jelenke in ga dojde ravno pri morji. Z ostro sekiro mu razkolje glavo, kozla pa je vpregel v kočijo. Koder se je vozil, namakal je zemljo hladen dežek in tisto leto je rastla sama zlata pšenica. — Ednok je Kresnika povabil morski kralj na gostijo. Vzel si je najlepšo vilo, ktera mu je za doto prinesla 999 gradov. Iz vurberskega grada je stopil v zlato ladijo in čez trideset dnij je prišel k morskemu kralju. Tam so samo „forežino“ pili. Kačja kraljica je zvedela, da ni Kresnika domá. Hitro zleti v vurberski grad in mu vzame lepo ženo Alenčico. Ko Kresnik domú pride, ne najde ljubljene žene. Hitro si zmisli, da mu jo je vzela kačja kraljica. Sedem mesecev je imel hoditi do kačje kraljice. Ko do nje pride, začne se huda vojska. Kresnik je dosti vojščakov s seboj vzel. Kačja kraljica se je skrila v globoko gorsko votlino, v kterej je bila Kresnikova Alenčica priklenena; stražila je jetnico grda kačja pošast. Kresnik je zmagal in je grdo kačjo pošast zaklal in svojo ljubo Alenčico rešil. Trstenjak v „Novicah“ 1858, str. 374.

Ko sem bil letos 27. avgusta pri sv. Barbari poleg Vurberga o priložnosti obhajanja sv. Jerneja, zvedel sem od crkvenih ključarjev Domiterja in Bele sledeče: Rajna Raner-ka, ki je slovela kot „babica“ in je doživela 90 let, vedela je velikokaj o Kresnikih povedati. Če se o času žetve na večer v oblakih bliska, pa nič ne grmi, nego samo blisk iz oblakov v oblak šviga, tedaj se Kresniki med seboj za snopje poskušajo. Vsak Kresnik ima svoj kraj. Enkrat je naš Kresnik, ko so se za snopje poskusili, samo pas ali povreslo od snopa v rokah obdržal. Rekel je torej našim ljudem, naj le debele pase delajo, ker v njih bo dosti žita, drugo latovje bode pa prazno. In resnično so iz pasov največ namlatili. — Enkrat pa je rekel vurberski Kresnik: Danes bo nastala strašna nevihta in hlišč. Na polji se bodeta klala med seboj dva „neresta“ ali „pera“; eden bo slok, mršav, drugi pa bode debel. Debelemu ne smete pomagati, on je že itak močnejši. V resnici se je zgodilo, kakor je bil Kresnik rekel. Ljudje so videli, kako sta se neresta med seboj ruvala in sekala. Neki kmet s polja je pa slokega neresta s šibo trikrat po hrbtu udaril, in precej ga je debeli „ladal“ ali premagovati začel. Ko se je boj tako za slokega neresta neugodno obrnil, priskočil je drugi kmet in je s kidalnimi vilami od zadi debelega neresta v istesa pahnol, in takoj se je vsulo preobilo pšenice na polje, da so jo naši ljudje predosti imeli. Sloki nerest je bil vurberski Kresnik, in ta je pozneje kmetu pokazal svoj hrbet, na katerem se je poznal trikratni udarec s šibo, in mu je nevoljno rekel: Vidiš, kako si me! — Enkrat je Kresnik zlezel v zvonik vurberske crkve in je tam iz line gledal; njegova žena pa je ravno takrat iz gradú skozi okno pogledala in je zaklicala: Glejte, glejte! Naš Kresnik doli iz zvonika gleda! Pri teh besedah pa je Kresnik na zemljo padel in se ubil.

Obraz rožanskega razrečja na Koroškem.

Spisuje *Janez Scheinigg*.

(Dalje.)

Tvoritev imen.

V obče je znano, da si stvarja slovenščina svoj slovniški zaklad vzlasti po izpeljavi; tú je prava tvorilna moč slovenskega jezika; manje mu ugajate glasovno vikšanje in sestava. Isto tako ima rožansko razrečje, izvzemši sestavljenke s predlogi in glagolskimi koreni, malo sestavljenih izrazov. V rabi pa so skoro vsa obrazila, koja se nahajajo v knjigah; a zapisali bodemo samo ista, ki so ali v rožanskem govoru nenavadna in redka ali prav gосто uporabljena.

a) Obrazilo *-aj* hranijo samo še lastna imena, kakor Poláj, Razáj; redka so obrazila: *-elj* (*-eljica*): prjátov (prjátlica); *-ava*: sviečáva; *-ba* (rož. *-vâ*): tožvâ, s'žvâ, pon'dvâ, sodvâ; *-ilja*: švila; *-elja*: ropotêla, p'stêla (= pusta baba); *-ulja*: strhûla; *-ad*: živád. Nenavadne pa so končnice: *-aš*, *-oča*, *-ava*, ako kaže način-dejanja (pisáva); obrazilo *-jek*, ki zaznamenuje živalsko blato, glasi se *-jak*, torej enako končnici, ki pomenja shrambe, hleve itd.; obrazilo *-man*: tátman, rácman, Pírman, Čícman, Lájderman, Čárman.

b) Pogosto pa se nahajajo tá-le obrazila:

-inja: barácinja, 'ovácinja, sromá'inja, sosôdinja, mójstrinja (mojstrova žena); bírtinja, baróninja, hrófinja ali hráfinja, pŕ'inja = pekarica; Kovál-inja (Kovál-ova žena), Honzákinja, Bóštinja, Tónêkinja itd.

-ina: hovédina, sv'njina, 'ožuhoína; brodnína, dasatína, mostuína, voznína; nímšê'na, sovŕnjšê'na; modôlnína, srabrínína, zvatuína, žólôznína; novína, starína, 'olína; dolína, pvanína, ravnína; ž'vína, držína; trdína.

-je: v''čônje = učenje, 'ovánje, zdih'vônje, vp'tjê = vpitje, b'tjê, 'rtjê; cvíetje, dríevje, sádje, pŕje, lístje, snópje, zálônje; brovjê, smríeêje, hrmóvjê, m'cíesnovje, d'žóvjê; zhvavje = zglavje, znúeêje, podstriêje, ráz-potje, Podhorjê, Míeharje.

c) Domovinska imena snujejo Rožanje z obrazili:

-án (tudi *-àn*): Svačán, Tržícán, B'strécán; Rožán, Salán = Seljan, Rutarján, Kožentavjrján; Résnčan, Šmarjôčan, Kápovčan, Madbróvčan, Bláčan = Beljačán, Dóbrovčan; za ženski spol pritika se *-ka*, ali ne vselej, na pr.: Svačánka, B'strécánka, Tržícánka, Sévka, Rútarca, Šmarjôčca.

-čič: Boróvč'ê, Hlínč'ê, Podhórč'ê, C'lóvč'ê = Celovčán, H'spóvč'ê = Žihpoljčán.

d) Krstna imena kažejo te-le končnice:

-a: Tóma, Honza, Fela, Petra; Mójca, Héba (Eva), Špeva, Míedla; *-ak*: Hónzak, Fránzak; *-e*: Francè, Honzè, Banèè (Urban); *-ek*: Joz'k, Dam'k; *-an*: Tóman, Míhan, Fóltan.

e) Zmanjševalke:

-ce: ded - died'e; 'ot - 'ot'e; 'r'h - 'rúh'e; mlin - mlíne; 'riž - 'ríž'e;

Miha - Míh'e; Toma - Tom'e.

-ek nahaja se poredkoma v rožanskem govoru: zec - zéč"; Józ", Dám"; namesto tega obrazila uporabljajo Rožanje mečjo končnico -ej, ktero lahko smatramo kot znak tega razrečja; zato je naj bode tudi primerov večje število zapisanih: död - dödöj; nõž - nõžöj; hváž - hvážöj; d'ž - dížöj; vöv - vólöj; stöv - stólöj; rueh - röhöj; vúez - vúezöj; mož - mőžöj; 'r'h - 'rúhöj; brus - brúsöj; 'öv - 'ólöj. Vsled prepogoste rabe izgubila je ta končnica zmanjševalno moč, kakor v izrazih: fáröj - fár, pílöj - pilec (puškar); 'ótröj - boter; srúetöj - sirota; strícöj - stric; átöj - oče. Tudi krstnim imenom obojega spola prideva se to obrazilo: Tó mój, Pétröj, Fráncöj; Mójeöj, Lízöj, Kátröj.

-ič: hrad - hrad'č; 'ral - 'ral'č; 'òš - 'òš'č; 'r'h - 'rž'č; stöv - stol'č; muest - most'č; rueh - rož'č; 'önj - 'onj'č,

-ica: hváva - hvávca; nóha - nóh'ca; ró'a - ró'ca (tudi ročica); míza - m'z'ca; lípa - l'p'ca; píva - p'lca; šíša - š's'ca; lína - l'nea; Bárba - Bárb'ca; Mína - Mínea, Kátra - Kátrea.

-ka: žaná - žien'a; m's - m's'a; Lena - Lön'a; Réza - Réz'a; Míca - Míc'a.

-ce: 'ovú - 'olésece; parè - parat'ce; dröví - dravösece; 'ladvò - 'ladívce.

Dvakratno pomanjšanje kažejo sledeči primeri: zuen - zvóne - zvónöj; 'ladvò - 'ladívce - 'ladív'ce; 'r'h - 'rž'č - 'ržíčöj; žaná - žien'a - žien'ca; píva - p'lca - p'lé'ca; Petr - Pötr'č - Pötríčöj; Léna - Lön'a - Lön'ca. —

Nemčevanje.

Koroški Slovenci in med njimi najbolj Rožanje so v neprestanej dotiki z Nemci. Zatorej nahajamo v njihovih razrečjih vse polno nemških izrazov, ktere je prosti narod ali po svojem izgovoru preustrojlil in jim utisnil domače lice, ali pa je pušča neizpremenjene; zadnjo prikazen utegneš v novejšem času opazovati. Omenjeno je že bilo v uvodu tem sestavkom, da se širi ponemčevanje za naše dobe systematično in s strašno naglostjo; stari zarod umira, novi pa se šola v nemških učilnicah. Ne bomo torej naštevati vseh istih nemških besed in izrazov, ktere je prevzel rožanski govor iz nemščine, kajti težko bi bilo najti temu konca in kraja, temveč mi le hočemo tu samo po nekoliko točkah razkriti upliv nemščine do sosednjega jej govora rožanskega.

1. Spolnikov slovenščina nima; a priprosta govorica rožanska uvedla jih je iz nemščine in jih vedno še dosledno uporablja.

2. V nemščini se prilog na dopovednem mestu ne sklanja: der Weg (die Strasse, das Band) ist lang. Prav tako ne sklanja rož. govor nemških prilogov, ako so neizpremenjeni, a ne samo na dopovednem, no tudi na

pridevnem mestu; na pr. fajn róba; ordnár puš'a; hmàjn ldí; róba je fajn; púš'e so ordnár; ldí so hmàjn; srúeta je še tríezb" (trezna). Ako pa priraste nemškemu prilogu slovenska končnica, sklanjajo ga pravilno: vodà je fríšna; žemle so fríšne; dobíč" je hvíšn; hvišnah dnarjev. Glej Kres, str. 430. in sl.

Tudi nesklonljivost primerjalne stopnje bi se dala po nemškem uplivanji razložiti: naš hartl je líepš'; náša šíša je líepš'; náše dróvú je líepš'; nás' vol" so líepš'; náše horé so líepš'; náše dravése so líepš'.

3. Zloga *pre* v sestavi, ako pomenja *preveč*, nima naše razrečje; mesto njega rabi nemški *zu*, a izgovarja se s polglasnikom *c'*; na pr. *c'völ"* = prevelik, *c'mfn* = premajhen, *evèč*, *emáv* itd.

4. Nedoločnik pri prilogih, ako nima finalnega pomena, govori se po nemškem zgledu s členico *za*; na pr. *čúdn za pohládat'*; *strašnú za pošúšat'*; *potepùh je c'favl za dávat'*; '*aj pa je za šl'šat'* = was ist zu hören? vse 'ni za povôt' = alles ist nicht zu sagen.

5. Sestavljanje samostavnikov in glagolov s predlogi in prislovi izvršuje se pogosto po nemškem uplivanji. Vzlasti znamenito je, da se je izgubil pomen slovenskih predlogov in prislovov in da se radi tega pridružujejo takošnim sestavljenkam še druge nemške ali po nemškem posnete členice.

a) Mesto členice *do*, kedar odgovarja nemškemu *zu*, *dazu*, čuješ včasih nemški *zu*; na pr. *cuestóp't'* = beitreten; *cuemárn'vat'* = zureden = ermahnen; *cuelatôt'* = zulaufen; *cuepustít'* = zulassen; *cuevpréc'* = dazuspannen; *cueprstáv't'* = dazustellen; *cueprdját'* = dazulegen; *cuenosit'* = hinzutragen; *cueprlít'* = dazugiessen itd.

b) Nemškej členici *auf* odgovarja rožanska *hor'* (*gori*); na pr. *horlézat'* = auflösen; *horbórtat'* = aufwarten; *horrámat'* = aufräumen; *horjót'* = aufgehen; *horvstát'*, *horvstájönje* = Auferstehung; *horpólát'* se = sich aufführen, *horpólánje* = die Aufführung; *hordfžat'* se = sich aufhalten; *hornavózt'*; *hornasadít'* itd.

c) Predlog *aus* slovenijo Rožanje s prislovom *v'n*; na pr. *v'nzröč'* = aussprechen; *v'nzduhtat'* = ausdenken; *v'njót'* = ausgehen; *v'nspoznát'* se = sich auskennen; *v'nsmiját'* se = auslachen; *v'n'l'cat'* = ausrufen; *v'nspréc'* = ausspannen; *v'nzlöst'*; *v'nzlít'*; *v'npomáhat* = aushelfen; *v'nrlíhtat'* = ausrichten itd.

d) Mesto členice *od* uporablja rožanska govorica, kedar znači ločitev, nemški *weg*, ktereга izgovarjajo *wó'* (= *wök*); na pr. *wó'vröč'*; *wó'stóp't'*; *wó'správ't'*; *wó'vlít'*; *wó'odrázat'*; *wó'odsá'at'*; *wó'odhrízn't'*; *wó'jót'*. Nehanje ali končanje glagolovega dejanja izrazujejo s slovenskim predlogom *od*: *odzvónít'*, *odpovót'* se, *odeinhlát'*, *odrást't'*.

e) Predlog *pred*, kojega nahajaš v pravilnej slovenščini prav redko glagolom pridruženega, rabi Rožanom pogostoma v prevajanje nemške

členice *vor*; na pr. *priedšribat'* = vorschreiben; *priedžebrát'* = vorbeten; *priedbrát'* = vorlesen; *priedvrōč'* = vorwerfen; *priedjōt'*, *priedvozít'*, *priedpōlát'* se; *priedprít'* = vorkommen; *priedstáv't'* = vor Augen stellen.

f) Nemški *ab* sloveni se s prislovom *dov'* (doli); na pr. *dovlífrat'* = abliefern; *dovdón'at'* = abdanken; *dovtálat'* = abtheilen; *dovs'očít'*; *dovštráfát'* = abstrafen; *dovpotéhn't'* = abziehen; *dovhávž'vat'* = abhausen; *dovpostáv't'* = absetzen; *dovlézat'* = ablösen.

O imenitnejših električnih iznajdbah.

Spisal S. Šubic.

(Konec.)

V.

Vrnimo se k zgoraj omenjenim elektrodinamičnim mašinam. Spomnimo se, da smo spoznali že resnico, da se delo, ktero opravlja tista moč, ki goni elektrodinamično mašino, izpreminja v električni tok, katerega utegnemo zopet porabiti, da nam opravlja bodi si z elektromagnetom ali s kako drugo napravo kako drugo delo.

Na tako izpreminjevanje delavne moči v električni tok in na nasprotno izpreminjevanje vzbujenega električnega toka, ki ga napeljujemo po elektrovodih kamor je, opira se izpreminjevanje in prenašanje vsakterih močij v tiste kraje, kjer želimo porabiti njihova dela.

Ker se električni tok utegne pretakati po dolgih vezéh, moremo napeljavati tok izvirajoči iz elektrodinamične mašine, ki jo goni na primer kaka močna grapa v hribih ali kaka velika voda, v tista dalnja mesta, kjer bi radi opravljali kako delo, pa nam primanjkuje pripravne delavne moči.

Ta ali ona moč ali mašina, naj bo parna mašina ali pa mlinsko koló, goni kjer bodi elektrodinamično mašino in daje močen tok, kateri se pretaka po elektrovodih v dalnje kraje, da goni tamkeaj enako elektrodinamično mašino ter opravlja z njo kako potrebno delo. K takej osnovi za prenašanje delavnih močij iz kraja do kraja je tedaj treba trojnih mašin: prva mašina, ki goni, druga, ki se goni ter izpreminja prvo delo v električni tok, in tretja, ki izpreminja tok zopet v delo.

V Nürenberg-u se je že leta 1877. storil začetek takemu prenašanju delavne moči. V drugem nadstropji nekega mlina je stala elektrodinamična mašina, ktero je gonila voda z mlinskim kolesom in izpreminjevala svoje delo v električni tok. Od elektrodinamične mašine so bili napeljani več kot 120 metrov dolgi elektrovi v spodnjo vežo, kjer

je tok gonil z elektromagneti drugo mašino, ki je zopet vrtila koló v bližnji reki stoječe, ter je srkala vodo iz vodotoka in jo vzdigovala kvišku.

Pri takih in enakih prvotnih poskusih se je izgubljaló sicer veliko prve delavne moči, in sicer okoli petdeset od sto. To se razumé takó-le: Ko bi sto konj gonilo prvo elektrodinamično mašino, bi električni tok iz nje izvirajoči z drugo elektrodinamično mašino ne opravljal več dela, kakor ga opravlja samo petdeset konj. Kar se pri takej osnovi izgubi dela, to se izpreminja večjidel v gorkoto; tedaj se dela pri obojih izpremembah vselej nekaj gorkote, kar si lahko vsak domišlja, ki vé, da se ogrejejo osi, ko se kolesa vrté.

Ko je Gramme leta 1877. svojo elektrodinamično mašino prvič skušal k delu uporabiti, dajala mu je za vsakih 75 kilogram-metrov prvega dela na drugem kraji samo 39 kilogram-metrov dobrega dela. — Pozneje pa so se naprave tako zboljšale, da dajejo po šestdeset od sto. Novejši Siemensovi poskusi dajejo upanje, da se bo dobivalo po sedemdeset in po več dela od sto.

Vpričo teh skušenj se vprašujemo radovedni, kaj je še upati v poslednjih časih od električnega prenašanja moči in njih dela. Koliko natornih močij nam uhaja dandanes brez rabe, koliko moči poteče z vodó po rekah, koliko po grapah in ne opravlja nobenega hasljivega dela. Vsaktere teh močij pa utegnemo prenesti z elektrodinamično mašino iz tistega kraja, kjer se nahaja, na tisti kraj, kjer je nam treba njenega dela.

Velike elektrodinamične mašine nam utegnejo izpreminjevati velike moči vodá v električni tok, ktereга je mogoče napeljavati po bakrenih vezéh na mesta, kjer bi gonil elektrodinamične mašine ter bi opravljal z njimi potrebna dela in nam zraven tega tudi pripravljaj gorkoto in luč!

Leta 1878. sta na Francoskem rabila inženirja Chretien in Felix Grammovo mašino, ktera jima je po dnevu razlagala blago iz bark, po noči pa preskrbovala električno svečavo. Leta 1879. sta poskušavala ta dva moža orati njivo s preneseno močjo bližnje reke. V Greenwich-u uporablja Shaw v svojej kemičnej fabriki moč bližnjega slapa, ki mu prepeljana na dom goni v fabriki žago in druge manjše rokodelske mašine.

VI.

Po velikih mestih so se vpeljale konjske železnice, imenovane „tramway“. Da bi ne vozili več konji po tramwayih, kakor so vozili dozdaj, izmislil si je Siemens napravo z elektriko. Kakor v zgornjih zgledih utegnola bi po teh cestah voziti mesto konj vsaktera druga moč, ktero bi elektrodinamične mašine imele prenašati po elektrovodih do vozov, ki tekó po teh železnih cestah. Pričakovati je, da ne bode dolgo časa trpelo, da se bodo vpregale mnogovrstne moči s pomočjo elektrike mesto konj v tramwayske vozove.

Ni pa je imenitnejše rabe tistih delavnih močij, ktere prenašajo elektrodinamične mašine, kot je električna železnica.

Po Siemensovej osnovi ima električna železnica razvèn navadno po dvoje kolesom podloženih tramčkov še tretji železni tramček. Tretji tramček je položen med prva dva, je nekaj bolj visok in izoliran, kakor mora vsakteri elektrovod izoliran biti, kajti po njem ima dotekati elektrika do vozá na železnici. Namesto lokomotive je pred vlak vprežena elektrodinamična mašina, ktera se brusi z železno krtačo ob srednji izolirani tramček. Električna priteka po izoliranem tramčku, pretaka se po elektrodinamičnej mašini, predno poteče nazaj skozi kolesa in po stranskih dveh železničnih podlagah.

Elektrodinamična lokomotiva pa nima v sebi virú električnega toka, temveč elektrika priteka po imenovanih elektrovodih iz druge daleč proč trdno stoječe elektrodinamične mašine. Kaka voda ali pa soparna mašina more goniti trdno stoječo elektrodinamično mašino, ktera izpreminja delo v elektriko ter daje izvir električnemu toku, ki se pretaka po elektrovodih do elektrodinamične lokomotive, ktero goni ta električni tok, in se izpreminja zopet v delo, ki ga je treba opravljati, da vleče lokomotiva vlak s seboj.

Siemens je leta 1879. na obrtniškeji razstavi v Berolinu prvokrat razkazoval svojo električno železnico. Na majhnej železnici, kakih tri sto metrov dolgej, imel je posajeno ne črez meter dolgo elektrodinamično lokomotivo ter je z njo vozil po okrožnih železnih kolovozih troje vozov. Po osemnajst do štiriindvajset ljudij se je vsedalo na ta majhni vlak, pa jih je vozila elektrika po železnih kolovozih na okrog.

Na vprašanje, ali se bo v prihodnje pregnala soparna lokomotiva z elektrodinamično ali ne, odgovarja Siemens: „Polagoma se pripravlja elektrika k rabi pri svečavi in pri prenašanji dela, posebno na železnici; ne da bi hotela hitro pregnati v sedanjej rabi stoječe naprave, pridružuje se jim elektrika, pomagaje na sve tiste strani, kjer dozdašnje mašine potrebam ne zadostujejo. Ni še upati, da bi električna luč mogla hitro povsodi pregnati svečavo s petrolejem ali s svetilnim plinom, a vendar nam prihaja v prid pri mnogovrstnih potrebah. Enako se menda ne bode moglo delo, ki ga prenaša elektrika, porabiti povsodi, kjer bi človek zaželel. Pri mnogoterih okoliščinah se bo pa vendar že zdaj z večjim pridom porabljalo delo preneseno s pomočjo elektrike.“

Odkar je Siemens tako govoril, še ni preteklo toliko časa, a vendar je že on sam osnoval železnico z elektriko in jo v „Lichterfeldu“ pri Berolinu vpeljal v dejavno življenje.

V svojem naznanilu o električnej železnici sta Siemens in Halske dokazovala, kako veliko korist imajo električne vožnje ljudij in blagá gledé na obrtniške in gospodarske potrebe.

Posebna korist izvira iz tega, da električna železnica ne terja, da bi mašina ali moč, která napravlja električni tok, morala stati ob železnici. Izvir električnega toka se utegne postaviti, kamor je nam priložno; tedaj moremo porabiti vsaktero moč, katero si izvolimo na primer zavoljo majhne cene.

Oddaljenost izviranja električnega toka ne dela druge ovire, kot da je treba daljših elektrovodnih vezij in da se porabi k zvezi z železnico nekaj več bakrenega dratú. Daljše elektrovodne vezí delajo sicer večjo zaviro električnemu toku ter ga oslabljajo izpreminjevale nekaj njegove moči, která premaguje zavire, v gorkoto; ali to oslabljenje toka nam dela tem manjšo škodo, čim boljši kup je tista moč, iz ktere izvira elektrika. Tam kjer utegnemo porabiti moči kakega potoka ali moč deróče grape v hribih, tam ne veljá skoro nič ona moč, iz ktere izvira elektrika, ker goni voda prvo elektrodinamično mašino. Ker pa v takih krajih, kjer goni voda prvo mašino, ni treba nobene kurjave, ne dela nič drugega kot prva naprava imena vredne potroške; in ker utegne mlinisko kolo goniti električno mašino, ni tudi opazovanje, varovanje in popravljanje te naprave tako drago, kakor pri mašinah na vodene soparje stvarjenih.

Tudi v takih krajih, kjer manjka močne vode, ki bi gonila elektrodinamično mašino, in kjer je tedaj treba soparne mašine, da vzbuja električni tok, je vendar navadna železnica s svojimi sedanjimi lokomotivami bolj nepripravna kot električna železnica. Kdor namreč pozná potrebe soparne mašine ali lokomotive, vé preceniti, koliko težje je toliko število tekočih soparnih mašin ohranjevati pri dobrem teku in v njihovem nepokvarjenem stanu, kakor pa streči manjšemu številu trdno stoječih soparnih mašin. Postrežnikom, kteri spremljajo vlak po železnici pri električnej osnovi železnice, ni treba tako izurjenim biti v vsakterih posebnih primerah lokomotivne postrežbe kot pri navadnej lokomotivi.

Siemens je v svojem razlaganji in razglasovanji o električnej železnici spominjal, da se električna lokomotiva železnicam po hribih bolj kot soparna prilega, ker je elektrodinamična lokomotiva veliko lažja od zadnje. Kolovoz električne železnice se sme zaradi manjše lokomotivne teže bolj na vkreber po strmejših bregovih izpeljavati; tedaj bi bilo mogoče ogniti se marsikje težavnemu delu podhribskih prekopov ali tunelov.

Kaj dobro se priporoča električna železnica s tem, da nima njena lokomotiva ne nevarnega ognja, ne smrdečega in po tunelih zadušljivega dima. Posebno po mestih so veliko vredne te lastnosti, kajti po mestih sta ogenj in dim največja sovražnika varnosti in čednosti, která se pri lokomotivi, ki jo gonijo soparji, ustavljata njenej obsirnejšej rabi po ulicah med hišami. In celó velik šum in hrup, ki ga dela navadni

vlak po železnici, je rahlejši pri električni železnici, kajti zaradi manjše teže teče električna lokomotiva bolj tiho in trese manj po okolici.

Imenovane lastnosti elektrodinamične lokomotive priporočajo tedaj tudi rabo elektrike na tramwayih, kjer že skušajo dalje časa mesto dragega konjskega dela prisvojiti si kako mehanično moč, ktera bi bila bolj po ceni. Poskušalo se je in se še poskuša na vse kraje ta namen doseči: vpeljavali so iznajdljivej manjše in lažje soparne mašine, manjše kot je navadna lokomotiva, zraven teh mašine z razgretimi plini in mašine s setlačenim zrakom in še celó prenašanje delavnih močij z žičnimi vrvmi. Povsodi pa so prihajale na dan prevelike zavire večjidel obstoječe v prevelikej teži mašine, samo o žičnih vrveh, ki se rabijo po strmih ulicah v San-Franciskem, ni se še dozdej slišalo pritožbe.

Gledé varnosti popotnikov pa nima nobena železnica tako zanesljivih naprav in tudi ne tako zanesljivih znamenj, s kterimi se naznanjajo dogodbe med vožnjo, kakor jih ima električna železnica; kajti električni tok naznanja vedno med tem časom, ko je na poti vlak, ktereга sam goni, vse kar želimo vedeti o vlaku; zakaj med vožnjo teče vedno električni tok sem ter tja. More se namreč naprava tako osnovati, da opazuje edini varuh, ki je domá in varuje prvo trdno stoječo elektrodinamično mašino, tudi na apparatih zraven nje stoječih, kje je vlak, kako hitro teče po železnici ali kaj se sicer z njim godi. S takimi napravami more eden sam zanesljiv služabnik, kteri ostane domá pri stoječej mašini, opazovati vse, kar se godi po železnici z vlaki, ter zamore bolje in lažje kot voznik soparne lokomotive varovati vlak vsaktere nesreče. Voznik na lokomotivi v ponočnej temoti ali pri gostej megli, ki se vlačí v slabem vremenu okoli železnice, ne more kaj pridá daleč videti, kakor tudi krog zavinka ne vidi; tedaj mu ni vselej lahko mogoče zapaziti nevarnosti, ako se mu po nesreči bliža nasprotni vlak; varuhu pa, ki ogleduje domá električna znamenja, ki prihajajo z elektriko od tega kakor onega vlaka, pa ni treba gledati po vlakih, temveč znamenja mu kažejo, kaj se godí z vlaki, ter more tako o pravem času, ako bi se le ponesrečilo, da bi se približala dva vlaka drug drugemu nasproti, o pravem času razpreči elektrovode, da se tok nehá ter jenja gibalna moč, in vlaka izgubita svoj tek, predno se nesreča pripeti.

Tudi gledé stroškov se priporoča električna vožnja, ker ima manjše potrebe. Njena težja mašina stoji varno domá, ne vozi se z vlakom po železnici kakor silno težka soparna lokomotiva. Čim težja pa je lokomotiva, tem trdnejše mora biti cestno podnožje, trdnejši in težji morajo biti kolovozni železni tramčeki, močnejši morajo biti tramovi, ki jih nosijo, in trdnejši tudi mostovi, po kterih se vlaki prevažajo črez reke in doline. Čim močnejšo in trdnejšo pa je treba napravljati vsaktero teh in drugih železnici potrebnih naprav, tem večje stroške dela cesta. Ker je

na električne železnici manje varuhov potreba in ker stoječa elektrodinamična mašina domá ostaja ter ne potere toliko po cesti, je vožnja po električne železnici varnejša kot po navadnej, ali pa bode tudi bolj po ceni, ne more se še zdaj zagotoviti. Cena se bo ravnala po več okoliščinah. Prva izpeljava železnice bo zaradi manjše teže manj veljala; tista moč, která bo imela pripravljati električni tok, bo pa dražja ali boljši kup, kakor nanesó okoliščine. Kjer ne bo prve gibalne moči treba z drugimi stroški plačevati kot z napravo mlinskega kolesa, tam se bo električni tok pridobival cenó, ker ne bo treba plačevati gibalne moči ali tekoče vode, ampak samo popravljati, kar se pri napravi potere. Kjer bo pa treba sóparne mašine, da goni elektrodinamično mašino in da dela z njo električni tok, tam morajo pa še le poskusi in dejavno življenje pokazati, kako bode. Nekteri upajo, da bo tudi v tem naklonu gibalna moč manj stroškov napravljala, ker bode namesto toliko in toliko po železnici tekočih lokomotiv pripravljala lahko samo ena soparna mašina, stoječa domá, električni tok za vse vlake na železnici. Izkušnje pa dozdej sploh učé, da ne dela soparna mašina, která ima moč za sto konj, desetkrat več stroškov, ampak manj kot jih dela deset manjših soparnih mašin, kterih vsaka ima moč za deset konj.

Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgraz.

Priobčuje *Davorin Trstenjak.*

XXVII.

Starost erkve sv. Pankraca in kako je prišla v last ljubljanskim škofom.

Kršćanstvo, ktero so v naše kraje že apostolski verovestniki prinesli, ohranilo se je neprenehoma do novega naseljevanja Slovenov; mi še nahajamo leta 579. celjskega škofa Johannessa na crkvenem zboru v mestu: Grado.

Okoli leta 750. pa je bila Karantania skoro že po vse tudi z novimi svojimi naseljenci moravskimi Sloveni pokršćena.

Megiser, in po njem Valvasor, in po obojih poročilu štajerski annalopisec Aquilin Julius Caesar (*Annales Duc. Styr. T. I. 306*) pripovedujejo, da se je leta 772. v Slovenjem Gradei vzdignol punt, ker je vojvoda Korotancev Hotimar na to silil, da vsi, tudi plemiči, krščansko vero sprejmejo. Plemiči iz mariborskega, celjskega in slovenje-graškega okrožja so se vojvodinej naredbi protivili, in leta 773. so slovenje-graški

knezi: Deodor, Droh, Samo in Aurelius s silo orožja branili poganstvo, a bili so pri Beljaku potolčeni.

Imena teh plemičev najdemo najpreje pri Megiserji, iz katerega je vzel poročilo Valvasor. Megiser se sklicuje na „collectanea“ nekega Ammonia Salassa, kateri je prè to dogodbo zapisal. Kdo je bil ta Ammonius Salassus in kedaj je živel, ne morem zvedeti. Dasiravno ni Megiser v svojih historičnih poročilih zmirom zanesljiv, vendar ta dogodba ni izmišljena, ker nje tudi omenja Anonymus Salisburgensis v svojem spisu „De conversione Carant.“, in znano je tudi protivljenje korotanskih plemičev proti krščanski veri za korotanskega vojvode Inga. Da se je vnel punt v mariborske, celjske in slovenje-graške okolici, omenja najpreje spisovatelj Chron. Styr. (Tom. I. fol. 145), ki se hranjuje kot rokopis v vseučilišnji knjižnici v Gradcu. Sicer tudi ta kronika ni skozi in skozi kritična, vendar se pa iz mnogih poročil vidi, da je pisatelj porabil mnogo starih zgodovinskih virov.

Da so v slovenje-graške dolini stali poganski templi, pričujete dvojni Gradišči, kajti povsod, kjer nahajamo v slovanskih zemljah imena „Gradišče“, stale so poganske veže. Sicer bi nas utegnoli malo motiti latinski imeni Deodor in Aurelius, a ta plemiča sta že znala krščena biti in pri krstu dobiti te imeni, a potém od krščanstva odpasti. Spisovatelj „Chron. Styr.“ bil bi utegnil ime Samo izmisliti, ker to mu je bilo znano iz zgodovine, a slovenskega imena Droh ni mogel sam iztuhtati.

Da je v slovenje-graško okrožje že zgodaj luč krščanstva zasijala, sklepati se dá po tem, da je cerkev „na Gradu“ posvečena sv. Pankracu, mučeniku za Dioklecijanove dobe. Nekteri mislijo, da je na hribu, kjer je pozneje stal močno utrjen grad in na katerem še zdaj farna cerkev sv. Pankraca stoji, stal že za Rimljanov poganski tempel, in da je velikanski steber, ki drži strop cerkve, ostanek onega templja. Tega ne verjamem, ker ni v celem okolici takega mramora, da bi se bil mogel iz njega tak steber napraviti. Jaz mislim, da se je ta steber bil sèm iz Ogleja pripeljal,* in da se je preje v Ogleji rabil za kako rimljansko stavbo. V

* Nad vhodnimi vrati te cerkve je nekaj stal napis 1208 (glej Janisch, Topogr. stat. Lex. von Steier. sub voce Altenmarkt). V tem letu so utegnoli grajsko kapelo sv. Pankraca povešati. Lastnik gradu je bil takrat Henrik IV., markgrof isterski in vojvoda meranski, ki je leta 1228. umrl v Slovenjem Gradcu. On je storil mnogo za čast božjih hiš, torej ni nemogoče, da je tudi v tem svojem gradu skrbel za primerno hišo božjo, kakor pozneje njegov brat patrijarh Berthold v slovenje-graškem mestu; zakaj pod njim se je začela staviti cerkev sv. Elizabete. Sv. Elizabeta, hči Gertrude meranske, bila je rojena leta 1207. Takrat je njen ujec Berthold bil višji škof v Koloči. Kot štiriletno dekle je bila zaročena s Hermanom Ludovikom „landgrofom thürinškim“. Umrla je leta 1231., in bila kot svetnica proglašena leta 1235. Takoj po njej smrti je začel patrijarh Berthold, ki je do leta 1251. živel, njej na čast cerkev sv. Elizabete staviti.

steber je bila narisana podoba sv. Gregorja Velikega, pred kakimi 20 leti so pa šušmarji podobo izstrgali in mesto, v katero je bila slika namalana, — zamazali. Muchar (*Gesch. der Steir.* III., 180) pripoveduje, da se cerkev sv. Pankraca v Gradci že v listinah iz leta 1090. omenja, a gotovo pričo za obstanek te cerkve pa še le imamo iz leta 1174., ko je oglejsko cerkev vladal patrijarh Ulrik II. On je razsodil prepir med opatom belinjskim Richerom in archidiakonom savinjskim Bertholdom, kakor je že bilo povedano v „Kresu“ I., str. 127. 129.

Samostan belinjski je stal tik oglejskega mesta. Dal ga je postaviti patrijarh Maxentius (vladal od leta 811—833) iz razvalin templja pogankega boga Belina. Še dandanašnji se vas tik Ogleja veli Belinja. Samostan je izročil benediktincem. Magyari so leta 902. ta lepi samostan razdrli, a patrijarh Poppo (vladal od leta 1019—1045) ga je dal zopet popraviti, in patrijarh Ulrik I. ga je bogato obdaroval.

Leta 1174. je bil prodal faro sv. Pankraca opat belinjski Richer archidiakonu savinjskemu, torej sta njo že morala markgrof Poppo in njegova žena Rihardis belinjskemu samostanu sporočiti.* Na to faro in cerkev je tudi segal, kakor je že bilo povedano, markgrof isterski Berthold iz rodbine grofov Andechsov, in kakor smo se že iz priobčene listine prepričali, spravljal si je tudi cerkev in faro v svojo oblast. Slovenje-graška provincija je bila takrat pod oblastjo koroških vojvod, ti so imeli v njej deželnogospodarske pravice. V onej dobi so koroško vojvodstvo vladali vojvode iz dynastije spanheim-lavantske. Grofi s Spanheima so prišli od Rhena sèm na Koroško. Sigfrid grof spanheimski se je oženil z Rihardo, edino hčerjo grofa lavantskega in je prijel z dedovino tudi ime. Njegov sin Engelbert je leta 1091. ustanovil samostan sv. Pavla. Grof Henrik s Spanheima pa je bil prvi vojvoda koroški leta 1122—1124.

Spanheimci so podedovana posestva dajali svojim sinom in hčeram za doto; tako je dobila Rihardis, hči Engelbertova, ki se je omožila z markgrofom isterskim Poppom slovenje-graško okrožje, katero je po omožitvi njene hčere z grofom z Andechsa prišlo tem grofom v last; zato je grof Berthold mislil imeti nekakšne pravice na cerkev in premoženje sv. Pankraca v Gradci ter je zaradi tega nadlegoval archidiakona savinjskega Bertholda. Sofijina brata Sieghart in Ulrik, sina mejnega grofa isterskega Poppa in Riharde spanheimske, podedovala sta nekoliko posestev v savinjskeji dolini in sta darovala cerkev sv. Martina, katero so bili njuni stariši postavili, samostanu sv. Pavla (glej Codex trad. cap. 12., primeri tudi Archiv

* Papež Urban III. je pismom danem v Veroni 19. jan. l. 1186. vzel posestva samostana belinjskega pod svojo posebno brambo, med temi — „specialiter autem capellam, quae dicitur Grace“. (*Steir. Urkundb.* zvez. II. str. 11. št. 17.)

korošk. zgodov. društva, zvezek 10. str. 98, 99), kar naše trjenje, da je slovenje-graško okrožje po omožitvi prišlo v last isterskim mejnim grofom, podpira. Rihardin brat Hartwik, škof regensburški (1105—1126), podedoval je posestva v Kamenici pri Mariboru, ktera je pozneje daroval samostanu sv. Pavla (Codex trad. cap. 21 in gore omenjeni Archiv, str. 101.). Brat Bernhard, ki ima naslov „comes Carinthiae“, dobil je Maribor in več posestev v konjiškem okrožji in tudi v slovenje-graškej okolici.

Grof Bernhard je imel za ženo Kunegundo, sestro markgrofa štajerskega Leopolda, kateri je že leta 1127. Maribor od svojega svaka kupil. Ko je leta 1148. grof Bernhard brez otrok umrl, sporočil je svoja posestva svojemu vnuku Otokarju, markgrofu štajerskemu iz rodbine Tranggavev.

O tem poroča Ennenkl v svojem „Fürstenbuch-u“ (pisal je okoli leta 1310.): „Er (graf Bernhard) dinget (odstopi) im (Otokarju) Tiuer (Tüffer, Laško) und Sitz das Kloster (Zajeklošter), und Geirowe (posestva Jurjkloštra), und allez, daz darzu gehort. Denselben grauen Pernharten gehorten an dis dienstmann die Trevner, to je: „Dravinčani.“ (Primeri Trevenhuber fol. 33.) Ta po svojem ujei Bernhardu podedovana posestva vasallov de Truchsen* je pozneje markgrof Otokar zamenjal z drugimi posestvi svojega vasalla Leopolda konjiškega, o čemer se prepričamo iz sledeče listine:

Ego Otacer Marchio de Styria omnibus . . . memorandum trado . . . Qualiter ordinem Cartusiensis Heremi in marchia meae ditionis** transplataverim . . . Est pagus, qui vulgo dicitur Gunivitz (Konjice) in Patriarchatu Aquilegensi, ubi situm est praedium eminentionibus montibus circumseptum ante dicto ordini (to je Kartuziancem v Zajekloštru, katerega je Otokar leta 1151. ustanovil), quod a Liupoldo ministerialo meo legitimo (to so Enneklovi „dis dienstmann die Trevner“) Concambio acquisivi, retribuens ei quatuor villas Wides, Malchen (Malahorna?), Chobilenbach (Keblje?), Lonke et mansum unum in Windiskengraetze, sibi et uxori suae et liberis suis in jus et proprietatem hereditariam. In quo praedio . . . ordinis cellam fundavi, et praedium cambitum ibidem super altari potenti manu legavi cum omnibus suis usibus etc.

* Trušenjski gospodje so imeli tudi posestva v slov. graškej dolini ob Sečnici.

** Otokar piše „meae ditionis“, ker še takrat niso imeli štajerski vojvode deželno-gospodske oblasti črez to pokrajino, temveč vojvode koroški. Ta posestva so le bila privatna. Mesto berila Sitz imajo nekteri prepisi: Sitche, iz tega so komentatorji napravili Sittich, in mislili na Sittich v kranjskem vojvodstvu, kar pa je krivo, ker ta klošter so postavili leta 1136. „nobiles quidam viri Henricus, Dietricus et Megenhalmus in loco Sittich“. (Marian, Austr. sac. VII. pag. 312.)

Podpis: Ego Otakeer D. G. Marchio Styriae etc. Acta sunt haec anno Incarnationis Domini MCLXV. po božiči, kedar so že tedaj novo leto pisali, zató stavljajo zgodovinoslovci letnico 1164. (Listino najdeš Fröhlich, Diplom. Styr. sacr. II. 58.)

Ker je markgrof štajerski Otokar imel „unum mansum in Windiskengraetze“, mikalo ga je tudi erkev sv. Pankraca in njene takrat obilne dohodke si prilastiti. Ker pa tega ni mogel z dobra doseči, posluževal se je sile. Te dogodbe omenja ukaz papeža Urbana III. Veronae dto. 3. Martii 1186, v katerem zapové papež oglejskemu patrijarhu Gottfriedu (vladal 1182—1194), naj se skrbi, da dobi erkev sv. Pankraca v Gradei zopet nazaj opat belinjskega samostana, katero imata mejni grof isterski in njegov sin po krivem v svojej oblasti, in katero si je bil nekdanj mejni grof štajerski Otokar siloma prisvojil Belinensis abbas transmissa nobis conquestione monstravit, quod nobilis vir: Marchio Histrie et filius ejus ecclesiam s. Pangratii de Graz per Ottacharum quondam Marchionem Stirensem monasterio violenter ablatam, illicite retinet, et reddere contradicit. (Glej Steir. Urkundenb. I. pag. 649, Nr. 675.) Kaj je patrijarh Gottfried storil, ni znano. Patrijarh Gottfried* je bil sorodnik Hohenstaufcev (piše se o njem „de regali prosapia ortus“) in je bil s prva opat v Sestu. Pozdravil je v Lombardiji leta 1184. cesarja Friderika, kronal njegovega sina Henrika (ko je bil poročen s Konstanco, dedičino kraljevine sicilsko) kot kralja italškega, katero pravico pa je le imel škof milanski. Zaradi tega je papež Urban III. (Uberto Crivelli) patrijarha kaznil „cum suspensione a divinis“. Papež Urban je bil preje sam višji škof milanski in si je še to škofijstvo izgovoril, ko je že nosil tiaro. Patrijarh je ostal zvest privrženec cesarskemu dvoru, in cesar ga je zató postavil za generalnega vikarja v Italiji. Zadnjih let svojega življenja ni mirno preživel; imel je boj z mestom Treviso, razprtije s tržaškim škofom in z mnogimi friulskimi plemiči. Bil je izvrsten govornik. Ko je padovansko erkev blagoslavljal, govoril je tako ganljivo, da so poslušalci še isti dan vse darovali, česar je še bilo treba za olepšanje cerkve.

Ko je postal leta 1218. Berthold iz rodbine grofov z Andechs oglejski patrijarh in podedoval provincijo Windischgraz, dobil je kot škof ne samo pravico črez erkev in njene dohodke, temveč tudi črez

* Ta patrijarh je dto. Aquil. 15. nov. 1. 1191. potrdil Pilgrimu opatu št. pavlovskemu pravico do cerkve sv. Lovrenca v puščavi (Archiv str. 136). Štajerski markgrof Otokar je torej moral erkev sv. Pankraca v svojej oblasti imeti od leta 1148. do 1164., v katerem letu (31. grudnia) je v Pečuhu umrl. V onej dobi sta bila vojvoda na Koroskem Henrik in Herman iz dynastije spanheim-lavantske, oglejsko erkev pa je vladal brat vojvode Henrika, patrijarh Pilgrim.

celo okrožje.* Crkev je ostala lastnina oglejske crkve do dobe vladanja vojvode štajerskega Rudolfa ustanovitelja (der Stifter), ki je leta 1358. vlado prevzemši sedem let vladal. Ta je vzel siloma provincijo Windischgraz oglejskej crkvi, od onih dob pa je crkev in okrožje prišlo pod oblast deželnim gospodarjem, ki so, kakor smo se že iz prejšnjih člankov prepričali, čez crkev in okrožje gospodovali. Oni so bili patroni crkve, postavljali so župnike in razpolagali z dohodki po svoji volji. Poslednji deželni vladar, ki je župnike pri crkvi sv. Pankraca v Slovenjem Gradci postavljaj, bil je cesar Karol V. Ta je z odpisom Wormatii dno. 23. jan. l. 1522. patrijarhu oglejskemu: Marino Grimani (vladal 1517—1529) praesentoval Laha „Jacobum de Banissis“ za faro „st. Pancratii in Windischgraz.“

Cesar Karol V. je na državnem zboru v Wormsu 28. aprila l. 1521. svojemu bratu Ferdinandu** prepustil gorenjo in dolnjo Avstrijo, Štajersko, Koroško, Kranjsko, Gorisko, Trst, Istro in Tirolsko; po takem je dobil kralj in vojvoda Ferdinand last in pravico patronata čez crkev sv. Pankraca v Slovenjem Gradci. Ta pa je pismom dno. 2. maja l. 1533. patronat in dohodke podelil ljubljanskemu škofu Christoforu. Ljubljanski škofje so dobili to faro za miznino (Mensalgut) in so bili pravi župniki crkve sv. Pankraca. Njihovi namestniki so imeli naslov: Vicarii et commissarii episcopi Labacensis. Že več let se ne rabi več ta naslov, a patronat je še zmirom ostal pri ljubljanskem škofijstvu.

Sledeče pismo*** je za zgodovino ne samo ljubljanske, temveč tudi lavantinske škofije važno, zato je priložimo. Kolikor meni znano, ni še bilo v nobenem diplomataru objavljeno. Glasi se:

Ferdinandus divina favente clementia Romanorum rex semper Augustus, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniae etc. Rex, Infans Hispaniarum, Archidux Austriae, Dux Burgundiae etc. Marchio Moraviae et Comes Tyrolis:

Quum cerneremus Ecclesiam et Episcopatum Labacensem adeo ob bellorum vim in fructibus suis attenuatum, ut ejus Praesul nequeat se de illis juxta suae dignitatis Pontificalis exigentiam debite sustentare, pium et dignum existimavimus, ut pro Devotione nostra et summa, quam ad ipsam Ecclesiam et Episcopatum gerimus affectione illos singulari prosequeremur gratia, id etiam Venerabilis devoti, synceri nobis

* Še za patrijarha Bertranda (1334—1350) je crkev sv. Pankraca bila lastnina belinjskega samostana, ker se belinjski opat Weccello pri patrijarhu potožuje zaradi krivic, ki so se njegovemu samostanu zgodile, in prosi za odškodovanje. Pod XIII. točko stoji: — „de capella de Grez, quae contra justitiam detinetur“. Patrijarh mu crkve ni hotel izročiti. (Glej Bianchi, Arch. f. öst. Geschqu. XXI., 218—19.)

** Cesar Ferdinand je leta 1551. „Gospode s Slovenjega Gradea“, ki cvetijo zdaj v kneževskem stanu, povzdignol v stan „Freiherrov“ in jim podelil častno službo „Erblandstallmeistrov“.

*** Našel sem je pripisano v nekem „Stockurbaru“ od leta 1650.

dilecti Christophori moderni ejusdem Ecclesiae Praesulis meritis exigentibus praemis-
saeque causae intuitu cum Jus patronatus seu praesentandi Parochialis
Ecclesiae St. Pangratii extra muros oppidi nostri Windischgratz, Aquis-
lejnensis Dioecesis sitae ad nos ut Ducem Ducatus Styriae pleno jure pertinere
dignoscatur.

Motu proprio et ex certa nostra scientia animoque bene deliberato eandem
Parochialem Ecclesiam cum omnibus juribus et pertinentiis suis quocunque vocabulo
nuncupentur, nec non jus patronatus sive praesentandi hujusmodi Ecclesiae et Episcopo
Labacensi concedimus et donamus in perpetuum per praesentes. Consentientes ut prae-
fatus Episcopus possit et valeat libere et sine alicujus contradictione eandem Parochia-
lem Ecclesiam dictae Ecclesiae et Episcopatu vel ad invicem perpetuo incorporari et
uniri facere, a quovis id potestatem habente, nobis etiam ad hoc minime vocatis, hac
tamen lege, quod Episcopo pro tempore Labac. soli omnes et singulos fructus redditus-
que, proventus, obventiones, jura et emolumenta quaecunque ad ipsam Ecclesiam Pa-
rochialem quocunque jure spectantia et pertinentia sublevare, et in suos usos et utili-
tatem vertere, et de illis haud secus q. de ipsius Episcopatus bonis et proventibus
disponere liceat. In harum Testimonium Litterarum Sigilli nostri appensione muni-
tarum. Datum in Civitate nostra Viennae, secunda mensis Maii, Anno Domini Mille-
simo Quingentesimo Tricesimo tertio, Regnorum nostrorum Romani tertio, aliorum
vero Septimo.

Ferdinandus m. p.

B. Cardis Leid m. p.

Ad mandatum Dni
Regis proprium
W. Adler m. p.

* * *

S tem člankom sklenem svoje črtice o zgodovini nekdanje provinceje
Windischgraz. Systematične zgodovine pisati ni bil moj namen, jaz sem
hotel samo važnejše momente narisati in one dogodbe odkriti, ktere še
doslej niso bile po zgodovinopiscih objavljene. Brez izvorov se ne more
nobena zgodovina pisati, tudi lokalna ne, zato sem se trudil, da svoje
razpeljave podpiram pisanimi dokazi. Nisem hotel v predhistorično dobo
segati, tudi nisem hotel razpravljati, koliko je to okrožje za Rimljanov
bilo zgodovinski imenitno, marveč postavil sem se na tla historične go-
tovosti in izbiral iz nje one momente, ki imajo historično zanimivost.
Pojasniti mi je bilo treba vsakokratne politične in crkvene razmere, ker
inači bi se marsiktera listina ne razumela. Sicer še dalje naprej od
16. stoletja niso okrožje, mesto in crkev brez vse zgodovine, a ta ni
tolike imenitnosti, kakor ona pretečenih stoletij. Ako hočemo kdaj teme-
ljito zgodovino Slovencev spisati, treba je preje, da se vsestransko obde-
lavajo posebne partije domače zgodovine. Zraven so na slovenskej zemlji
razna mesta, trgi in gradovi z bivšimi mogočnimi dynasti, ki so uplivali
na osodo našega naroda; naši nemški sosedje so vse to že uvažavali in
v temeljnih preiskavanjih pretresovali. Posnemajmo jih, in tako bomo
tudi mi obogatili znanstveno literaturo, brez ktere ne dose-
žemo nikdar veljavnosti pri drugih izobraženih narodih!

Stari trg pri Slovenjem Gradci v god sv. Cyrilla in Methodija 1881.

Drobnosti.

Učena poročila tujih strokovnjaških listov o Slovencih in slovenskej domovini. Zeitschrift des Deutschen Alpenvereins. Redig. v. Th. Trautwein. München 1870—1881 — * 8°. Band I—XII. Najjačji turistiški list nemški, vzlasti odkar se je leta 1872. nemško društvo z avstrijskim planinskim društvom zjediniilo, tako da se časopis s III. knjigo počenši zove: Zeitschrift des Deutschen und des Oesterreichischen Alpenvereins, ki kakor preje v Monakovem izhaja in med drugimi navadnimi turistiškimi članki tudi učene sestavke donša s podobami planinskih krajev, z razgledi (panorama) z najvišjih vrhov in natančnimi zemljevidi tega težko pristopnega sveta.) —

Knjiga I: P. Grohmann: Aus den Carnischen Alpen. Volaia-Joch, Valentin's Joch, Besteigung des Cogliano, des Collin, erste Besteigung der Kellerwand (s podobo slednje gore). s. 51/73. — C. Frhr. v. Czoernig: Das Škarbinajoch (med gorenjim Kranjskim in Goriškim) s. 140/4. — J. Mülleret: Der Hohe Mangert 8462' = 2675 m. s. 556/61. —

Knjiga II. nima za nas nič, ako se ne oziramo tudi na sestavke, kakor C. Gussenbauer: Vom Dewant- in das Wagenitzenthal, Ersteigung des Petzeck s. 134/44, ki nam podaje v nemški obliki skoro sama slovenska krajna imena. V obče je opomniti, da odkrivljejo turistiški opisi avstrijskih planin množino krajnih, gorskih imen starodavne slovenske korenine kot najpripravnejšo stvarino za naše jeziko- in starinoslovce, najpripravnejšo zató, ker je sedaj že dognana in obče priznana zgodovinska resnica, da so naši slovenski praočetje nekdanj malo da ne po vsem avstrijskem planinskem svetu gošče ali redkejšje prebivali! —

Knjiga III: Dr. J. Benedict: Der Mittagskogel 6762' = 2137 m. (na jugu od Beljaka). s. 132/7. — C. Frhr. v. Czoernig: Auf den Krn (7095' = 2242 m. z razgledom. Krn je zadnji visoki vrh kratkega pogorja, ki se raztega na jugozapad od Triglava. s. 317/8. —

Knjiga IV: J. Trinker: Der Chumberg und die St. Michelskirche bei Tüffer in Untersteier. s. 117/27. — C. Frhr. v. Czoernig: Aus Istrien. Rundtour um den Monte Maggiore. Die Kohlengruben von Carpano. Geschichtliche und vorgeschichtliche Notizen. s. 180/90. —

Knjiga V: Dr. Th. Petersen: Vom Triglav in das Isonzothal. s. 87/90. — R. Waizer: Gössgraben (na Koroškem!) s. 215/9. — W. Urbas: Die oro- & hydrographischen Verhältnisse Krain's. s. 296/312. —

Knjiga VI: C. Frhr. v. Czoernig: Aus dem oberen Isonzo Gebiete. I. Idria; II. Die vergessene deutsche Sprachinsel Deutschruth (Nemški rut); III. Auf dem Matajur (z razgledom z Matajurja). str. 243/56. —

Knjiga VII: C. Frhr. v. Czoernig: Die deutsche Sprachinsel Zarz in Krain. s. 163/76. —

Knjiga VIII: W. Urbas: Gewässer von Krain (s hidrografijskim zemljevidom). s. 147/63. —

Knjiga IX: F. Seelaund: Die Gletscherspuren am Wörthersee. s. 99/106. — C. Frhr. v. Czoernig: Die deutsche Sprachinsel Gottschee (z etnografijskim zemljevidom). s. 273/87. —

Knjiga X: W. Urbas: Das Phänomen des Zirknitzer See's und die Karsthäler von Krain. s. 17/33. — H. Findenig: Raibler Alpen (med Sočo in Belo, ktere planine nekteri karnskim, drugi julskim prištevajo! z zemljevidom). s. 364/80. — P. A. Pazzo: Die sieben Seen des Triglav. s. 396/8. —

* poteza (—) po zadnji letnici pomeni, da še dalje izhaja.

Knjiga XI: Dr. E. v. Mojsisovičs: Zur Geologie der Karst-Erscheinungen. s. 111/16 & Nachtrag s. 349/50. — Dr. R. Blasius: Črna Prst und Terglou-Seen. s. 293/300. —

Knjiga XII: H. Ritt. v. Güttenberg: Der Karst und seine forstlichen Verhältnisse. Mit besonderer Berücksichtigung des österr. Küstenlandes. s. 24/62. — L. Jähne: Die touristische Bedeutung der Karawanken (s podobama: Visoki obir z dravske doline in isti z gorsko golibo!). s. 97/112. — Fr. Nibler: Der Mersawetz im Küstenland. 1444^m. (t. j. najvišji vrh trnovskega gorovja. s. 122/24. — P. Pignoli: Karstwanderungen ober und unter der Erde. s. 377/85. — Valentin Stanig: Meine Erfahrungen bei den Exkursionen auf den hohen Göhl. (Mit Notiz über die erste Watzmann-Ersteigung. Bericht an Karl Erenbert Freiherrn v. Moll. Handschrift der k. baier. Hof- & Staats-Bibliothek in München.) Tu je ponatisen rokopis našega imenitnega rojaka Valentina Staniča* rojenega l. 1774, umrlega korarja goriskega l. 1847. Razven rokopisa je uredništvo dostavilo kratke životopisne črtice o njem po Wurzbachu (Biographisches Lexikon) in po H. Walmannu (Mittheilungen im Tourist) ter dodalo opazko, da bi se o mnogih turistiških potih Staničevih še utegnolo marsikaj dobiti, vendar večinoma le raztrošeno po spisih sodobnih pisateljev. Stanič je bil namreč že v onih časih ne le smel plazec po najvišjih vrlih avstrijskih planin, ampak tudi učen preiskovalec gorskih višin, priden nabiralec planinskega rastlinstva ter natančen opazovalec raznih prikaznij sedaj toli priljubljenega planinskega sveta. Članek sam sicer ne govori o sedaj naših tleh (visoki Göhl je na Solnograškem, Watzmann pa na Bavarskem!), a za Staničev životopis nam marsikaj podaja ter kaže, da tudi v turistiki imamo mi Slovenci že v njegovi prvi dobi pokazati odličnega zastopnika, pesnika in pisatelja slovenskega, iskrenega narodnjaka našega Valentina Staniča! *Dr. F. Simonič.*

A. A. Ivanov. Leta 1877. je umrl v Rimu ruski arhitekt Sergij Ivanov, ki je vse svoje veliko premoženje prepustil nemškemu arhaiološkemu zavodu v Rimu pod tem pogojem, da izda vsa umetniška dela in načrte svojega brata A. A. Ivanova. Te krasno izvedene zbirke, ki bode obsegala nad 200 podob, izšli so do sedaj trije zvezki. (Darstellungen aus der heiligen geschichte. Hinterlassene entwürfe von A. Ivanov, Berlin 1879—82). Slikarjevo ime, ki je bilo okoli srede našega stoletja na Ruskem zelo slavljeno, pozabilo se je dandanašnji skoro popolnoma. Rodil se je l. 1806. v Petrogradu ter jedva 24 let star šel v Rim, kjer je nekaj časa Overbeck ná-nj uplival. V kratkem pa se je popolnoma udal velikim mojstrom 16. stoletja. L. 1835. stvaril je sliko „Noli me tangere“, ki predstavlja Krista in Magdaleno. Skoro potem pa se je v njem izcimil načrt velike slike „Krista prvi prihod med ljudi“, ktere izvršitev je za nalogo svojega življenja smatral in za ktero je tudi vse svoje naslednje življenje delal in študiral. Med tem pa se je pravoslavni Rus v modernega Evropea izpremenil, osobito vsled upliva D. Straussovih del. Obiskal je zategadel pisatelja ter šel potem v London k Hersen-u, ki o njem piše (jeseni 1857): „Ivanov se je zelo izpremenil. Tožil mi je, da je dušni mir izgubil. Bodite mi kazipot, pokažite mi nove ideale. Slike pobožnega sodržaja risati, ako človek ničesar ne verjame, je nenravno in grešno. Jaz ne morem Lahov in Francozov razumeti, ki kljubu svoji nevernosti vendar sliko za cerkve malajo. Tega jaz ne morem, ne bom nikdar mogel. Ponudili so mi vodstvo slikarskih del v Izakovej katedrali, častno mesto, z velikimi dohodki. Dolgo sem premišljeval, končno sem odrekel. Kako bi se sam mogel spoštovati, ako bi brez vere v božje hiši delal? Rajši ostanem ubožen in se nikdar več čopiča ne dotaknem . . .“

* Tu se vidi, kake zmešnjave nam je v imenopisji tuje pravopisje brez določnega in občega domačega doneslo, da nista niti učenjaka Čop in Šafařík mogla določiti, da se Stanig izgovarjati mora Stanič; glej Šafařík: Geschichte d. südsl. Literatur. I. p. 40, kjer se pravi „Stanig (richtiger Stanik*)!“.

Kljuba temu je vendar svojo sliko prenařeval in popravljajl ter se s študijami za njo strašno mučil. Po vseh laških mestih študiral je orientalske type, koliko načrtov je ohranjenih, v katerih je slikano gibanje kopajočih se ljudij itd. Le pomanjkanje denarja mu je branilo v Palestino potovati, da bi tam kraj, v katerem se vrši Kristov krst, preštudiral.

Ko še slika ni bila razstavljena, bili so Gogol, Pogodin in Homjakov že od nje očarani, ker so v umetniku videli „velikega slikarja, ktereга je rodil ruski narodni duh, slikarja, ki je polen mogočnih nabožnih čutov, kateri bode v času propada umetnosti krščanski dogma vnovič svetu pokazal ter s tem temelj k ruskej in k novej svetovnej umetnosti položil“. Gogol je kar trdil, da ga od Rafaela in Leonarda ni bilo več takega mojstra. Maja 1858. l. prišla je slika v Petrograd, kjer pa ni takovega utisa napravljala. Umetnik sam je skoro potém, namreč 3. julija l. 1858. umrl. M. Botkin, ki je publikaciji dodal ruski in nemški tekst, piše o Ivanovej podobi: „Janez Krstnik je končal svojo pridigo s tem, da je oči poslušalcev na ravno prihajajočega Krista obrnel. V sredini stoji sloki, shujšani krstnik, ki z ognjevitim govorom in trdnim svojim prepričanjem na okoli stoječe velik utis dela. Apostol Janez in Andrej, za njima Nataniel in neverni Tomaž. Vsi so na pobrežji Jordanovem, v katerem so bili mnogi ravnokar krščeni. Nekteri so že reko zapustili, drugi se ravnokar vračajo na suho. Vzadi prihaja od brega Krist, veličastna oseba, v obliči izraz miru in žalosti. Nehoté se opazovalec pridruži ljudém na sliki, da kakor oni to prikazen gleda, ki je, akoravno stoji vzadi, vendar središče celej sliki.“

Slika ima mnogo prednostij, vendar se v njej nekaj nesklad kaže, nesklad med byzantinsko vezanostjo in današnjo neomejeno svobodo. V vseh načrtih vidimo to. Tako na pr. v vernosti, s ktero so orijentalški tipi naslikani. Sveta rodbina spi, da se le ohrani zgodovinska vernost, na strehi. Koliko študij je delal umetnik za tempel Salamonov, da bi odgovarjal zgodovinskim poročilom. Ali ne kaže ta razvoj posameznika v zrelo več? Mnogoletnej tradiciji samosilstva sledi svojevoljna svobodoželjnost, byzantinizmu najskrajnejši realizem!

J. Babnik.

Sin slovenskega ratarja vitez častnega reda Marije Terezije. Dne 26. septembra t. l. poteklo je 80 let, odkar so našli v Donavi truplo slavnega našega rojaka viteza reda Marije Terezije, barona Jurja Vege (pravilnejše Veho). Dasi so vzdali njega častilci po prizadevanji g. profesorja Peteruela in dveh nemških Dunajčanov gospodov Wagnerja in Bergmanna v Zagorici dne 26. septembra leta 1865., torej pred 17 leti spominsko pločo iz vlitega železa v rojstno hišo z napisom: „Juri Vega, baron; rojen 1754. leta, umrl 1802“, našel se še vendar do današnjega dne ni pisatelj, ki bi nam bil podal temeljiti životopis tega slavnega rojaka.

Jantus.

Finšinger. Eden izmed najizvršnejših latinskih pesnikov (avstrijskih) bil je dne 24. aprila l. 1865. na gori sv. Katarine umrl župnik Jak. Finšinger, rodom Slovenec. Zeló bi ustregel Slovencem pisatelj, koji bi nam podal životopis tega rojaka.

Razprave v srednje-šolskih poročilih na Slovenskem l. 1882. Izmed razprav, ktere nam donajajo poročila srednjih šol na Slovenskem za šolsko leto 1881/2., omenjamo razpravo v poročilu celovške gimnazije: „Die Assimilation im Rosenthaler Dialect. Ein Beitrag zur kärntisch-slovenischen Dialectforschung. Von Johann Scheinigg, k. k. Gymnasial-Professor.“ Ta 23 strani obsegajoči spis nam našteva v uvodu glavne znake in meje junskega, rožanskega in žiljskega razrečja, govori potém o obširnej rabi samoglasnika *a* v rožanskem razrečji ter dokazuje, pod katerimi pogoji nastaja v tem narečji tako imenovana vokalna harmonija. Vse te prikazni pa se vedno prispodablja jo rezijanskemu narečju, iz česar se jasno razvidi, da sta oba narečja v ožjej zvezi, kakor pa se je do sedaj mislilo. Ta spis nam daje povod, da opozorimo mlajše pisatelje na velike važnosti takih dial. študij! — V poročilu mariborske gimnazije nadaljuje g. prof.

Franc Horák svoje monografijo: „Das Bachergebirge“, katero smo bili že lansko leto omenili. V poročilu mariborske realke pa nahajamo 35 str. obsegajoč donesek k zgodovini št. pavlovskega samostana v labudski dolini od prof. Karola Neubauer-ja pod naslovom: „Das Kloster St. Paul im Lavantthale in den Jahren 1091 bis 1159.“ — Zgodovinsko razpravo o tržaški okolici beremo v poročilu državne realke v Trstu: „Ein historischer Streifzug durch Triests Umgebung von Prof. Dr. Franz Swida“ str. 1—36. — H koncu še omenjamo, da sta spisala naša rojaka g. prof. J. Pajk v Brnu sestavek: „Grundsätze der wissenschaftlichen Forschung“ str. 1—15, in g. prof. J. Papež v Ljubnem: „Das gewöhnliche Interpolationsverfahren bei den dekadischen Logarithmen, den natürlichen trigonometrischen Zahlen und deren Logarithmen und die seiner Zuverlässigkeit“ str. 1—64.

Domoznanstvo poknežene grofije Goriške in Gradiščanske za meščanske šole in učiteljska. Spisal Simon Rutar, c. kr. gimn. učitelj. Na Dunaji v ces. kralj. založbi solskih knjig. 1882; str. 124, 8°. Velja 50 nove.

Hrvatska biblioteka. V Zagrebu je začela knjigarna Lav. Hartmana izdajati „hrvatsko biblioteko“, ki bode obsegala originalne proizvode na polji dramatike, novelistike in poučne literature, a tudi prevode inostranskih proizvodov. Izhajali bodo posamezni zvezki na 4 polah v 16°, in vsakemu je cena 15 novcev. Prvi broj obsega: „Slava i Ljubav“ od Mirka pl. Bogovića.

Vrtnica. Mazurka za glasovir zložil Fran Jurković. Založil Constantin Tandler v Gradcu na Frančiškovem trgu šte. 1. Cena 50 kr. — Ta mazurka je prav lična, lahka in priprava skladba za ples ter se vsem prijateljem godbe gorko priporoča. Pričakujemo, da bode skladatelj naše godbeno slovstvo še z drugimi komadi pomnožil. —

Miklošičeva slavnost. Prof. dr. France Miklošič, vitez in dvorni svetovalec na Dunaji, obhaja dne 20. nov. prihodnjega leta 1883. sedemdesetletnico svojega rojstva in štiridesetletnico svojega delovanja na polji slovanskega in primerjalnega jezikoslovstva. Miklošič je rojen dne 20. nov. 1813. l. blizu Ljutomera v Radomersčaku in je izdal l. 1845. prvi plod svojih študij pod naslovom: „Radices linguae slovenicae veteris dialecti. Scripsit Franciscus Miklosich, phil. et iur. doctor.“ Od tedaj do današnjega dne razveseljeval je zaporedoma slovanski in sploh učeni svet z dragocenimi znanstvenimi proizvodi ter postal steber in podlaga slovanskemu jezikoslovstvu. Slovencem gre slava, da je vzrastle izmed njih največji jezikoslovec slovanski, ki še dela dandanes sedemdesetleten starček, kakor mladenec čvrst in krepek na duhu in telesu, za povzdigo jezikoslovne znanosti. Slovenci si smatrajo njegovo delovanje v veliko čast, ter mu hočejo svojo udanost, hvalo in najgloblje spoštovanje skazati s tem, da bodo njemu na čast slovesno obhajali njegovo sedemdesetletnico. V ta namen se je že izvolil odbor tridesetorice, kteremu je g. prof. dr. G. Krek kot predsednik na čelu. K tej slavnosti, ki se ima bodoče leto praznovati v Ljutomeru, povabili se bodo vsi živoči Miklošičevi učenci in znanstveniki, ki so zajemali svoje nauke iz njegovih del. Da pa tudi narod slovenski na tanjše spoznava življenje in delovanje svojega sina, razdelil se bode njegov životopis v več tisoč izvodih med ljudstvo. Odborniki tej slavnosti so se izbrali po vseh večjih mestih na Slovenskem, in želeti je, da bi vsi krepko s svojimi nasveti sodelovali, da se slavnost dostojno na čast našemu učenjaku velikanu izvrši!

Popravek. V zadnjem snopiči „Kresa“ stran 541. ima se zadnji redek tako glisiti: V tem pismu je dal višji vojvoda Karol II. škofu ljubljanskemu Konradu (Glussichu) kot lastniku itd.

Listnica uredništva: T. v Mariboru: Poslano je za list pripravno. Prosimo več, a pod pravim imenom.